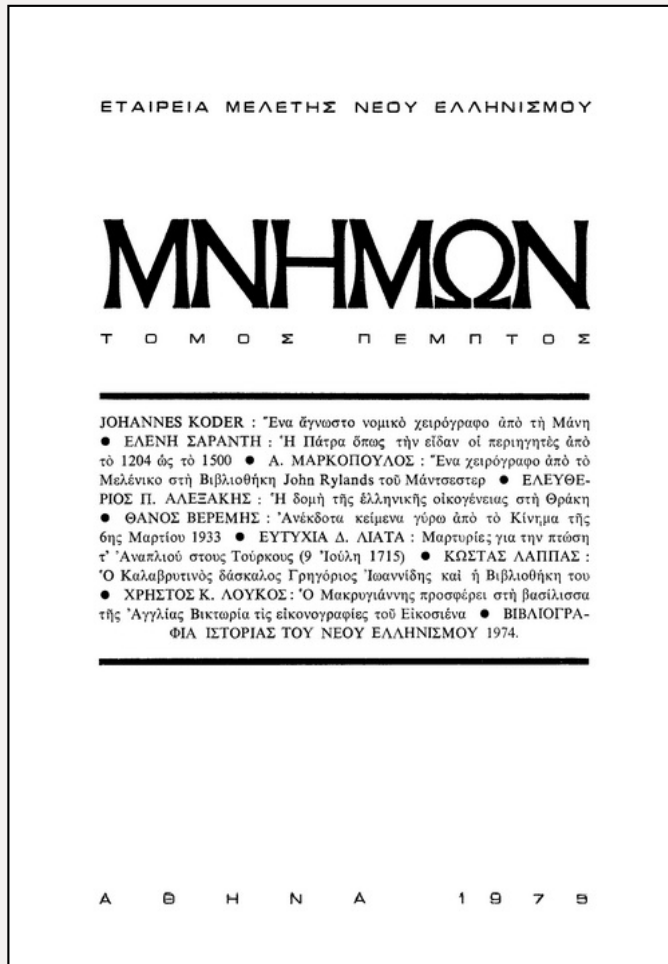

Μνήμων

Τομ. 5, 1975

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

ΑΛΕΞΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ

<http://dx.doi.org/10.12681/mnimon.356>

Copyright © 1975

To cite this article:

ΑΛΕΞΑΚΗΣ, Ε. (1975). Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ. *Μνήμων*, 5, 49-80.
doi:<http://dx.doi.org/10.12681/mnimon.356>

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ Π. ΑΛΕΞΑΚΗ

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Συστηματική μελέτη για την ελληνική οικογένεια και τις συγγενικές σχέσεις από άποψη ιστορική και εθνογραφική δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα. Έχουν πραγματοποιηθεί όρισμένες επιτόπιες έρευνες από ξένους κυρίως επιστήμονες με τη μέθοδο της κοινωνικής ανθρωπολογίας, που συνίσταται στη συμμετοχή, παρατήρηση, λεπτομερή περιγραφή και ανάλυση, αλλά αυτές δεν αρκούν για να μας δώσουν πλήρη εικόνα για όλη την έκταση του ελληνικού χώρου και του ελληνισμού. Για να μπορέσουμε να καταλήξουμε σε γενικότερα συμπεράσματα είναι απαραίτητη μία μέθοδος που να συνδυάζει την ιστορική έρευνα με την εθνογραφική ανάλυση, σύμφωνα με τη θεωρία και τα διδάγματα της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Η συμμετοχή, παρατήρηση και ανάλυση μόνες δεν αρκούν για τη μελέτη κοινωνίας σαν την ελληνική που έχει τόσο παλαιά ιστορία. Ο Goody υποστηρίζει ότι σε τέτοιες κοινωνίες, για να έχουμε μία ικανοποιητική εικόνα ενός συστήματος σαν συνόλου μέσα στο χρόνο και στο χώρο, είναι απαραίτητα περισσότερα συμπληρωματικά στοιχεία, πέρα από την έντατική μελέτη μικρών ομάδων και χωριών¹. Στόν τομέα αυτόν εκτός από την ιστορική έρευνα υπάρχουν μεγάλα περιθώρια συστηματικής έρευνας με ειδικά ερωτηματολόγια, ώστε να είναι δυνατό να μελετηθεί ή λεπτομερής εξάπλωση των διαφόρων στοιχείων που έχουν σχέση με την οικογένεια και τη συγγένεια.

Στην παρούσα εργασία θα επιδιώξουμε να δώσουμε μία εικόνα του θεσμού της οικογένειας και της συγγένειας στη Θράκη για τη χρονική περίοδο από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα, δηλ. για μία περίοδο κατά την οποία η ελληνική οικογένεια και η κοινωνία υπέστησαν μεγάλες μεταβολές.

1. J a c k C o o d y, *Comparative Studies in Kinship*, Λονδίνο «Routledge and Kegan Paul» 1969, στο κεφάλαιο *Comparative Sociology and the Decolonization of the Social Sciences*, σ. 4.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ ἀναλύσουμε δὲν ἀφοροῦν μόνο τὴ δυτικὴ ἐλληνικὴ Θράκη, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνατολικὴ καὶ τὴ βόρεια (Ἀνατ. Ρωμυλία). Ἰδιαίτερη σημασία θὰ δοθῇ στὶς ἀγροτικὲς περιοχές.

Πρὶν προχωρήσουμε στὸ θέμα μας θεωροῦμε σκόπιμο νὰ παραθέσουμε ὁρισμένα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐθνοῖστορία τῆς περιοχῆς κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους. Μέχρι τὰ 1878 (συνθήκη Βερολίνου), ὁπότε ἡ Ἀνατ. Ρωμυλία ἀνακηρύχθηκε αὐτόνομη ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου, ὅλη ἡ Θράκη ἀνῆκε στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ τὴν κατοικοῦσαν Ἑλληνας (γηγενεῖς, ἡμινομάδες Σαρακατσάνοι στὴ Ροδόπη καὶ Ἡπειρώτες, Ἑλληνες ποὺ μιλοῦσαν καὶ ἀρβανίτικα καὶ ποὺ μετανάστευαν στὴ Θράκη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας), Βούλγαροι καὶ βουλγαρόφωνοι μουσουλμάνοι (Πομάκοι) στὴ Ροδόπη καὶ τέλος Τοῦρκοι καὶ Τουρκόγυφτοι (μουσουλμάνοι). Ὁ πληθυσμὸς τῆς Θράκης στὰ 1878 σύμφωνα μὲ στατιστικὲς ἔφθανε τοὺς 2.058.000 κατοίκους καὶ περιελάμβανε 843.000 Ἑλληνες, 314.000 Βουλγάρους, 658.000 Μουσουλμάνους καὶ 243.000 κατοίκους ποὺ ἀνῆκαν σὲ ἄλλες θρησκείες².

Μετὰ τὴν ἰδρυση τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους (συνθήκη Βερολίνου 1878) ἡ ἱστορία τῆς Θράκης περνάει ἀπὸ διάφορα στάδια ποὺ ἐπηρεάζουν τὴ μελλοντικὴ τῆς ἐθνολογικὴ σύσταση. Στὰ 1885 ἡ Βουλγαρία προσαρτᾷ πραξικοπηματικὰ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλία καὶ στὰ 1913 παίρνει μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου τὴ δυτικὴ Θράκη. Στὰ 1919 μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Νεῖγν ἡ δυτικὴ Θράκη παραχωρεῖται στὴν Ἑλλάδα. Τέλος μὲ τὴ συνθήκη τῆς Λωζάννης (1923) οἱ Τοῦρκοι ἀνακτοῦν τὴν ἀνατολικὴ Θράκη ποὺ εἶχε παραχωρηθῇ—ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Κων/πόλεως—στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν (1920), καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἐλληνικὴ κυριαρχία στὴ δυτικὴ Θράκη. Συγχρόνως ἀποφασίζονται ἀνταλλαγὲς τῶν πληθυσμῶν. Μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Νεῖγν οἱ Ἑλληνες τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας ἐγκαθίστανται ὑποχρεωτικὰ στὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ Βούλγαροι τῆς Ἑλλάδας, μὲ ἐξαίρεση τοὺς βουλγαρόφωνους μουσουλμάνους (Πομάκους) τῆς δυτικῆς Θράκης, ἐγκαθίστανται στὴ Βουλγαρία. Μὲ τὴ συνθήκη τῆς Λωζάννης οἱ Ἑλληνες (χριστιανοί) τῆς ἀνατολικῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἐγκαθίστανται στὴ Ἑλλάδα. Γίνεται ἐξαίρεση γιὰ τοὺς Ἑλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπίσης οἱ Τοῦρκοι (μουσουλμάνοι) τῆς Ἑλλάδας ἐγκαθίστανται στὴν Τουρκία. Ἐξαιροῦνται οἱ Τοῦρκοι (μουσουλμάνοι) τῆς δυτικῆς Θράκης ποὺ παραμένουν σὰν ἀντιστάθμισμα γιὰ τοὺς Ἑλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μετὰ τὶς ἀνταλλαγὲς τῶν μειονοτήτων ὁ πληθυσμὸς τῆς δυτικῆς Θράκης ἀνέρχεται σὲ 336.954 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 105.000 εἶναι μουσουλμά-

2. Βλ. σχετικὰ L o r e n z D i e f e n b a c h, *Völkerkunde Osteuropas*, Darmstadt 1880, 1, σ. 18.

νοι (88.000 Τοῦρκοι καὶ Τουρκόγυφτοι καὶ 17.000 βουλγαρόφωνοι, Πομάκοι) καὶ 230.933 Ἑλληνες (χριστιανοί)³. Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου ποὺ εἶναι συνήθως γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι ζοῦν σὲ ἐθνολογικὰ ἀμιγεῖς ἢ μεικτοὺς οἰκισμούς, τουρκικοὺς καὶ ἐλληνικοὺς. Ἀντίθετα στὶς κωμοπόλεις καὶ στὶς πόλεις, ὅπου καταγίνονται καὶ μὲ ἄλλες ἀσχολίες, οἱ πληθυσμοὶ εἶναι πάντοτε μεικτοί.

Ἀπ' ὅσα παραθέσαμε παραπάνω εἶναι εὐνόητο ὅτι τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ ἀναφέρουμε γιὰ τὴν ἀνατολικὴ καὶ βόρεια Θράκη εἶναι προγενέστερα τοῦ 1919 καὶ 1923, πρὶν δηλ. γίνουν οἱ ἀνταλλαγές τῶν πληθυσμῶν. Ἀντίθετα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται στὴ δυτικὴ Θράκη προέρχονται ἀπὸ ἔρευνες ποὺ ἐγίναν κυρίως μετὰ τὸ Β' παγκόσμιον πόλεμον. Ἐπομένως ἡ παρούσα μελέτη τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας στὴ δυτικὴ Θράκη θὰ περιορισθῇ στοὺς γηγενεῖς Ἑλληνας καὶ σ' ὅσους ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ τὰ 1919 καὶ 1923. Δὲν ἀναφέρεται σ' αὐτοὺς ποὺ ἐγκατεστάθηκαν μετὰ τὶς χρονολογίες αὐτὲς παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον προέρχονται ἀπὸ τὴ βόρεια καὶ ἀνατολικὴ Θράκη. Ἀπὸ τὴ μελέτη δηλ. ἐξαιροῦνται οἱ Μικρασιάτες (Πόντιοι κ.ἄ.) καὶ τοῦτο γιατί μερικὲς φορές παρουσιάζουν σημαντικὲς διαφορὲς σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους στὶς οἰκογενειακὲς συνήθειες. Ἐπὶ πλέον δὲν ἔχει μεσολαβήσει ἀρκετὸς χρόνος ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασίν τους στὴ δυτικὴ Θράκη, ὥστε νὰ ἐξαφανισθοῦν οἱ διαφορὲς αὐτές.

Κατὰ τὴν περιγραφή καὶ ἀνάλυση θὰ γίνεαι μερικὲς φορές ἀναγκαστικὰ χρῆσις τοῦ ἐθνογραφικοῦ ἐνεστώτα, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται διατηροῦνται στὸ ἀκέραιον. Ἄλλωστε αὐτὸ πάντοτε συμβαίνει, ὅταν κανεὶς ἀναφέρεται σὲ κοινωνίες ποὺ εἶναι πιθανόν, ἀλλὰ ὄχι βέβαιον, ὅτι ἔχουν ἀλλάξει στὴ δομὴ τους.

ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΕΣ ΣΥΓΓΕΝΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Ἀπ' ὅσα στοιχεῖα ἔχουμε μέχρι τώρα γιὰ τὴν ὑπὸ ἐξέταση περίοδο, δὲν ἀποδεικνύεται ἡ ὕπαρξη εὐρυτέρων συγγενικῶν ομάδων τοῦ τύπου τῆς γενιᾶς ἢ τοῦ γένους (lineage, clan)⁴ μὲ ἀρχηγούς καὶ νομικὴ ὑπόστασις, ὅπως συναντῶνται σ' ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος π.χ. τὴ Μάνη⁵. Τὸ μοναδικὸ σχετικὸ παράδειγμα ἀναφερόμενον στὸ χωριὸ Κισσάρι τῆς κοινότητος Λαβάρων Διδυμοτείχου, ὅπου ἔχουμε δηλ. διαίρεση τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ

3. Βλ. σχετικὰ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία Ἑλλάδος, Ἀπογραφή 1951.

4. M. Fortes, the Structure of Unilineal Descent Groups. *American Anthropologist* 55 (1953) 17 - 41.

5. J. N. Andromedas, Women Vengeance and Unilineal Descent Groups in Mani, mimeo.

σέ γένη μὲ προστάτη ἕναν Ἅγιο, δὲν μᾶς διαφωτίζει ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ θέματος ⁶.

Κατὰ κανόνα ἓνα χωριὸ στὴ Θράκη κατοικεῖται ἀπὸ συγγενεῖς βασικά πατροπλευρικοὺς (patrilateral), ἀλλὰ μερικὲς φορὲς καὶ μητροπλευρικοὺς (matrilateral), ἐφ' ὅσον ἔχουμε καὶ ἐνδογαμία στὸ χωριό. Ὅλοι ὅμως αὐτοὶ οἱ πατροπλευρικοὶ συγγενεῖς δὲν ἀπαρτίζουν κατὰ τὴν κοινωνικὴ ἀνθρωπολογία ὀργανωμένα γένη ἢ ὀργανωμένες γενιές. Οἱ πιὸ στενοὶ πατροπλευρικοὶ συγγενεῖς ἀποτελοῦν τὶς γνωστὲς μεγάλες ἢ σύνθετες πατριαρχικὲς οἰκογένειες (composite, joint family), ποὺ εἶναι καὶ οἱ μόνες ὀργανωμένες συγγενικὲς ομάδες ⁷ μὲ κοινὴ ἰδιοκτησία καὶ κοινὴ κατοικία.

Ἡ μεγάλη ἢ σύνθετη οἰκογένεια μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ἢ καὶ περισσότερες γενεές (generations), δηλ. παπποῦδες, παντρεμένα παιδιά (συνήθως γιούς, σπανιότατα κόρες) καὶ ἐγγόνια. Μερικὲς φορὲς ἔχουμε καὶ δισέγγονα, δηλ. τέσσερις γενεές. Ἡ μεγάλη οἰκογένεια μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει τριάντα ὡς τριάντα πέντε μέλη. Παλαιότερα ὅλοι αὐτοὶ κάθονταν γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο τραπέζι καὶ ἔτρωγαν ἀπὸ τὴν ἴδια *τσιανάκα* (κούπα). Τὸ μαγεῖρεμα γινόταν σὲ κοινὴ ἐστία (*τζάκι*) ⁸ ποὺ ἀποτελοῦσε καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς αὐτονομίας κάθε μεγάλης οἰκογένειας. Ὅταν παντρεύονταν τὰ κορίτσια πήγαιναν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ἐνῶ τὰ ἀγόρια ἔπαιρναν τὶς γυναῖκες στὸ σπίτι τους. Ὁ γάμος δηλ. ἦταν ἀνδρο-πατροτοπικός (viri-patrilocal). Οἱ ἀδελφοὶ ἔμεναν μαζί, ὅσο ζοῦσε ὁ πατέρας τους, καὶ συνέχιζαν νὰ ζοῦν καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, ἐφ' ὅσον ἦταν σὲ θέση νὰ συνεργαστοῦν. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἀρχηγὸς τῆς μεγάλης οἰκογένειας γινόταν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς καὶ ἔπρεπε ὅλοι νὰ τὸν ὑπακούουν καὶ νὰ τὸν σέβονται.

Παλαιότερα ὁ χωρισμὸς τῶν ἀδελφῶν γινόταν μόνο ὅταν ἡ μεγάλη οἰκογένεια αὐξανόταν ἀρκετὰ καὶ δὲν χωροῦσαν ὅλοι κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια στέγη. Τότε οἱ ἀδελφοὶ μοίραζαν τὴν περιουσία τῆς μεγάλης οἰκογένειας καὶ ἔφτιαχναν ξεχωριστὰ νοικοκυριά. Μὲ τὶς νεώτερες ἐξελίξεις οἱ ἀδελφοὶ χωρίζουν ἐνωρίτερα, ἀκόμα κι ἂν ζῇ ὁ πατέρας τους. Πιὸ πρόσφατα ὁ χωρισμὸς γίνεται ἀμέσως μετὰ τὸ γάμο τῶν μεγάλων ἀδελφῶν. Οἱ τελευταῖοι μετακομίζουν σὲ ἄλλο σπίτι ποὺ τοὺς χτίζει ὁ πατέρας τους κοντὰ στὸ δικό του,

6. Κ. Α. (= Κέντρον Ἑρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), χφ 3055 σ. 16, Δ η μ ή τ ρ ι ο ς Π α τ ρ ώ ν α ς κ. ἄ., Κισσάριον Λαβάρων Διδυμοτείχου, 1966.

7. Κ. Α., χφ 3085 σ. 16, Ἰ ω ά ν ν η ς Λ α ζ ά ρ ο υ κ.ἄ., Πετράδες Διδυμοτείχου, 1966. Χφ 2374 σ. 63, Ε ὕ σ τ ρ. Τ σ ε ζ μ ε τ ζ ή, Πάλλη Ὁρεστιάδος, 1959. Χφ 3053 σ. 2, 6, Ε ὕ σ τ ά θ ι ο ς Κ α ρ α ν ι κ ο λ α ῖ δ η ς, Διδυμοτείχον, 1966.

8. Κ ω ν σ τ. Κ ο υ κ ῖ δ η, Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς. ΑΘΘ (= Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ) 25 (1960) 162.

ἀφοῦ τοὺς δώσει καὶ μέρος τῆς περιουσίας του. Σ' αὐτὴ τὴ περίπτωση ἡ ἐγκατάσταση μετὰ τὸ γάμο εἶναι ἀνδρο-νεοτοπικὴ (virgi-neolocal). Ἔτσι διαφορὲς συγγενικὲς οἰκογένειες κατοικοῦν ἢ μία κοντὰ στὴν ἄλλη. Ἀπ' αὐτὸ τὸν κανόνα ἐξαιρεῖται ὁ μικρότερος γιὸς ἢ μοναχοκόρη ἢ ἡ μικρότερη κόρη ποὺ μένουν πάντοτε μὲ τοὺς γονεῖς. Ἔτσι ἡ νέα οἰκογένεια ἀντικαθιστᾷ τὴν παλαιότερη τῶν γονιῶν. Ὁ κύκλος δηλ. ἀναπτύξεως τῆς οἰκιακῆς ὁμάδας⁹ στὰ χωριὰ παλαιότερα ἦταν μεγαλύτερος, ἐνῶ τώρα εἶναι μικρότερος. Στὴ θέση τῶν συνθέτων οἰκογενειῶν τώρα ἔχουμε πυρηνικὲς οἰκογένειες (nuclear family), καθὼς καὶ ἓνα εἶδος εὐρείας οἰκογένειας (extended family) μὲ τοὺς γέρους γονεῖς, ἓνα παιδί παντρεμένο καὶ τὰ παιδιά του¹⁰. Πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι πυρηνικὲς οἰκογένειες συναντῶνται ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς κυρίως στὶς μεγάλες πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Θράκης, ὅπως Κωνσταντινούπολη, Φιλιππούπολη, Σαράντα Ἐκκλησίες κ. ἄ., ἐπομένως ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ δὲν εἶναι κάτι καινούργιο ἐκεῖ.

Ἐφ' ὅσον δὲν ἐπέλθει διάσπαση τῆς μεγάλης οἰκογένειας, ἀναγνωρίζεται σὰν ἀρχηγὸς ὁ πατέρας (παππούς). Ὅλοι ὑπακούουν σ' αὐτόν. Ἐκεῖνος κρατᾷ τὰ χρήματα, στέλνει τὸν καθένα στὴ δουλειά, ἀγοράζει, πουλάει χωρὶς νὰ δίνει λογαριασμό. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο ἄνδρες ἡλικίας τριάντα - σαράντα χρονῶν μὲ τρία - τέσσερα παιδιά νὰ μὴν ἔχουν δική τους γνώμη. Ὅταν πεθάνει ὁ πατέρας, τὴν ἀρχηγία, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀναλαμβάνει ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός¹¹.

Κάθε οἰκογένεια ἐπεδίωκε νὰ ἀποκτήσει πολλὰ παιδιά ποὺ καμμία φορὰ ξεπερνοῦσαν τὰ δώδεκα. Ἦθελαν ἀγόρια γιὰ τὰ χωράφια καὶ τ' ἁλέτρι. Γι' αὐτό, ἂν εἶχαν μόνο κορίτσια ἔκαναν καὶ ἄλλα παιδιά μέχρι νὰ ἀποκτήσουν ἀγόρια. Γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν δὲν ὑπῆρχε πάντοτε σύμφωνη γνώμη. Ἄλλοι δὲν ἤθελαν καὶ τόσα πολλὰ καὶ ἐπέκριναν τὶς καρποφόρες γυναῖκες λέγοντας πὼς γεννοῦν σὰν «σκύλες». Ἄλλοι ἔλεγαν πὼς δὲν πειράζει, γιατί τὸ καθένα ἔχει τὴ τύχη του¹². Γενικὰ ἤθελαν τὶς οἰκογένειες πολυμελεῖς, γιατί χρειάζονταν πολλὰ ἐργατικὰ χέρια στὰ χωράφια, ἀφοῦ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἦταν ἐκτακτικὴ (extensive).

Οἱ συγγενεῖς λέγονται *γενιέδες* καὶ *λαλάδες* (κυρλκ. θεῖοι) καὶ καθορίζονται συνοπτικὰ μὲ τοὺς ὅρους: *γενιά*, *κούδα*, *σκλητάδα*, *σισιλές* (*σιξιλές*)

9. Meyer Fortes, Introduction στὸ The Developmental Cycle in Domestic Groups, ἐκδ. Jack Goody, C.U.P. 1971, σ. 1 - 13.

10. Κ. Α., χφ 3089 σ. 19, 26, Παναγιώτης Κερεζούδης, Πύθιον Διδυμοτείχου, 1966. Χρήστου Γ. Γιαννοπούλου, Λαογραφικὰ Πραγγίου Ἑβρου. ΑΘΘ 30 (1964) 364.

11. Κ. Α., χφ 3085, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16. Χφ 2374, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 63.

12. Κ. Α., χφ 3063 σ. 17, Σοφία Κρυσταλλίδου, Καρωτὴ Διδυμοτείχου, 1966. Χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 19.

καὶ *σόϊ* (οἰκογένεια). Οἱ ὅροι αὐτοὶ ἀναφέρονται κατὰ βάση στοὺς συγγενεῖς ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, κυρίως μὲ τὴν ἔννοια συγγένεια, χρησιμοποιοῦνται καὶ γιὰ τοὺς συγγενεῖς ἀπὸ τὴ μητέρα, δηλ. *ἀναντάν-μπαμπαντάν* κατὰ τοὺς τουρκικοὺς ὅρους. Στὴ Θράκη δὲν γίνεται ἐνιαία χρῆση τῶν ὁρῶν αὐτῶν, ἀλλὰ ἔχουμε μεγαλύτερη ἢ μικρότερη χρῆση τους κατὰ περιοχές. Ὄταν οἱ ὅροι ἀναφέρονται στοὺς συγγενεῖς τῆς μητέρας, πρόκειται κυρίως γιὰ τοὺς πατροπλευρικοὺς συγγενεῖς.

Ἡ γενεαλογία ἀπὸ τὸν πατέρα ἔχει μεγαλύτερη ἔκταση ἀπ' ὅτι ἡ γενεαλογία τῆς μητέρας, κυρίως ἐπειδὴ ὑπάρχει κοινὸ ἐπώνυμο σὲ πολλὰς πατροπλευρικές οἰκογένειες τοῦ ἴδιου χωριοῦ. Ἡ συγγένεια ὥστόσο δὲν ἔχει καμμία δύναμη πέρα ἀπὸ τὸν ὀγδοο βαθμὸ, δηλ. ἀπὸ τὰ τριτοξάδελφα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ οἱ συγγενεῖς τὸ μόνο ποὺ ἀναφέρουν εἶναι ὅτι ὑπάρχει μεταξύ τους μακρυνὴ συγγένεια. Ἐξ ἄλλου οἱ συγγενικές μεγάλες οἰκογένειες, ἐνῶ θεωρητικὰ ἀποτελοῦν μία γενιὰ (lineage), στὴν οὐσία δὲν ἔχουν ἀνάμεσα τους κανένα δεσμὸ καὶ καμμία νομικὴ σχέση. Ὁ δεσμὸς τῆς συγγένειας καθορίζεται μὲ τὸ αἷμα. «*Εἴμαστε ἓνα γαῖμα*» σημαίνει «*εἴμαστε συγγενεῖς*» ἢ «*τὸ γαῖμα τραβάει*», «*τὸ γαῖμα νερὸ δὲν γίνεται*»¹³.

Κατὰ τὴν μελέτη αὐτῶν τῶν συγγενικῶν ὁμάδων δημιουργεῖται τὸ πρόβλημα ἂν μποροῦμε πάντοτε νὰ τίς χαρακτηρίζουμε ἄρρενογονικές (agnatic), τὴ στιγμή ποὺ πολλὰς φορές στὴ μεγάλη οἰκογένεια ἔχουμε καὶ γαμπροὺς, ἰδιαίτερα ὅταν αὐτοὶ παίρνονται σὰν *σώγαμπροι* γιὰ μοναχοκόρες καθὼς καὶ γιὰ τὴ μεγαλύτερη ἢ τὴ μικρότερη κόρη. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ὁ γάμος εἶναι γυναικο-πατροτοπικὸς (uxori-patrilocal). Ἐπὶ πλέον ἡ συγγενολογικὴ ὁρολογία καὶ τὸ κληρονομικὸ δίκαιο, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ γίνει λόγος πιὸ κάτω, ἐπιτρέπουν νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχει ἐδῶ μία ἐλαστικότητα καὶ ὅτι μερικές φορές ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἄρρενο-θηλυγονικές (cognatic) ὁμάδες, κυρίως στὶς πόλεις καὶ τὰ παράλια. Εἶναι πάντως ἐξακριβωμένο ὅτι παλαιότερα στὰ χωριά εἴχαμε ἄρρενογονικὴ κληρονόμηση (agnatic inheritance) καὶ ὅτι οἱ γυναῖκες κληρονομοῦσαν μόνο ὅταν ἔλειπαν οἱ ἄρρενες ἀπόγονοι. Τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τῶν γυναικῶν παρουσιάζονται τελευταῖα καὶ σὲ σχέση μὲ τὴν ἀποδιοργάνωση τῆς μεγάλης οἰκογένειας.

Ἡ ἐλληνικὴ μεγάλη οἰκογένεια στὴ Θράκη ἔχει πολλὰ κοινὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα μὲ τὴν ἀντίστοιχη τουρκικὴ (aile)¹⁴ καὶ τὴ σλαβικὴ (zadruga)¹⁵.

13. Κ. Χ ο υ ρ μ ο υ ζ ι ἄ δ ο υ, Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις Πέτροχωρίου (Τσακηλίου) Μετρών. *Θρακικά* 15 (1941) 195.

14. J e a n C u i s e n i e r, *matériaux et hypothèses pour une étude des structures de la parenté en Turquie*. *L'Homme* IV (1964), No 1, σ. 83.

15. E u g e n e A. H a m m e l, *Alternative Social Structures and Ritual Relations in the Balkans*, ἐκδ. Prentice - Hall, Inc., Englewood, Cliffs, New Jersey 1968, σ. 13 κεξ.

Ἀπὸ ἄποψη ὅμως ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως (συγγενολογικῆς ὁρολογίας, κληρονομικῶν δικαιωμάτων καὶ γάμου) οἱ διαφορὲς μὲ τὴν τουρκικὴ εἶναι ἀντίθετα πολὺ μεγάλες. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ μεγάλη οἰκογένεια (zadruga) στὴ Γιουγκοσλαβία καὶ τὴ δυτικὴ Βουλγαρία. Μεγαλύτερες ὁμοιότητες ἔχει ἡ ἐλληνικὴ θρακικὴ οἰκογένεια μὲ τὴν οἰκογένεια στὴν κεντρικὴ καὶ νότια Βουλγαρία¹⁶. Πιστεύουμε ὅτι οἱ ὁμοιότητες αὐτὲς ὀφείλονται σὲ μία ἐπίδραση τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου ποὺ ἀσκήθηκε κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ τὴ νεώτερη ἐποχὴ¹⁷.

Ὁ παλαιότερος λοιπὸν τύπος οἰκογενειακῆς ὀργανώσεως στὴ Θράκη ποὺ τείνει τώρα νὰ ἐκλείψει ἦταν ἡ μεγάλη πατριαρχικὴ οἰκογένεια. Ἡ ἀποδιοργάνωση τῆς μεγάλης οἰκογένειας ἄρχισε ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ πῆρε μεγάλη ἔκταση στὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ 20ου αἰῶνα καὶ ἰδιαίτερα μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς καὶ τοὺς δύο παγκόσμιους πολέμους. Οἱ κυριώτεροι λόγοι τῆς ἀποδιοργάνωσης αὐτῆς εἶναι : 1) Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τῶν ὁποίων ἡ γενικότερη γεωργικὴ πολιτικὴ εὐνοοῦσε τὴ διατήρηση τῶν μεγάλων νοικοκυριῶν. 2) Ἡ ἀνάπτυξη τῶν πόλεων σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴ δημογραφικὴ πίεση. Ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ εἶχε σὰν συνέπεια τὴν ἀναζήτηση ἄλλων τρόπων διαβιώσεως καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν ἀγρῶν. Οἱ γιοὶ τῶν ἀγροτῶν προτιμοῦν τώρα νὰ ἐγκαταλείψουν μία μεγάλη ἢ μικρὴ περιουσία καὶ νὰ μεταναστεύσουν στὸ ἐξωτερικὸ (παλαιότερα Ρωσία, Ἰταλία, πρόσφατα Βέλγιο, Γερμανία) ἢ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὶς πόλεις, ὅπου ὑπάρχουν περισσότερες δυνατότητες βελτιώσεως τῶν ὄρων ζωῆς¹⁸. Ἡ μετανάστευση καὶ ἡ ἀστυφιλία αὐξήθηκαν πολὺ τὸν τελευταῖο καιρὸ στὴ Θράκη¹⁹. 3) Πέρα ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ οἰκονομικο-δημογραφικοὺς ὁ αὐξημένος ἀτομισμὸς καθὼς καὶ ἡ ἰσχυρὴ ἐπίδραση ποὺ ἀσκεῖται ἀπὸ τὴ νότια Ἑλλάδα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν οἰκογένεια καὶ τοὺς συγγενικοὺς θεσμούς.

16. I v a n c k a G e o r g i e v a, The Bulgarian Kinship System. *Ethnologia Slavica* 3 (1971) 154, 156.

17. Σημαντικὴ ἐπίδραση ἄσκησαν τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ βυζαντινορωμαϊκὴ νομοθεσία σὲ ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κληρονομικὸ δίκαιο τῆς Βουλγαρίας, βλ. Ν ι κ ο λ. Π α ν τ α ζ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἑκκλησία καὶ δίκαιον εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου ἐπὶ Τουρκοκρατίας. *Ἐπετηρὶς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν Παν/μίου Θεσσαλονίκης* 8 (1960 - 63) 703, 719 - 720, 754 καὶ 770.

18. Χ ρ ῆ σ τ ο υ Γ. Γ ι α ν ν ο π ο ὕ λ ο υ, Λαογραφικὰ Πραγγίου Ἑβρου. *ΑΘΘ* 30 (1964) 364.

19. Βλ. σχετικὰ B e r n a r K a y s e r, Ἀνθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, ἔκδ. Ἐθνικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1968, σ. 83, 89, 105 καὶ 108.

Η ΣΥΓΓΕΝΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Ἡ μελέτη τῆς συγγενολογικῆς ὀρολογίας ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς δομῆς τῆς συγγένειας καὶ τῶν σχέσεων τῶν συγγενῶν²⁰. Στὴ Θράκη οἱ συγγενολογικοὶ ὅροι χαρακτηρίζονται ἀπὸ μεγάλη πολυμορφία ποὺ πρέπει νὰ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ περιοχὴ εἶναι σημεῖο συναντήσεως τριῶν διαφορετικῶν ἐθνοτήτων (τῆς ἐλληνικῆς, τῆς τουρκικῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς) καὶ στὴ σχετικὴ ἀπομόνωση τῶν διαφόρων μικροπεριοχῶν. Μερικοὶ μὴ ἐλληνικοὶ ὅροι δὲν ὀφείλονται μόνο στὴν ἀλληλοεπίδραση τῶν τριῶν ἐθνικῶν στοιχείων ἀλλὰ καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀπλὴ νοτιοελληνικὴ ἀμφίπλευρη (bilateral) ὀρολογία μὴ μπορῶντας νὰ διαφοροποιήσει ὀρισμένους συγγενεῖς στὴ δομὴ τῆς συγγένειας στὴ Θράκη παίρνει τοὺς ἀπαραίτητους ὅρους ἀπὸ τὴν τουρκικὴ καὶ τὴ βουλγαρικὴ γλῶσσα. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἐλληνικὴ οἰκογένεια διατηρεῖ τὸ χαρακτήρα της καὶ ὁ δανεισμὸς ξένων ὀρων δὲν εἶναι μηχανικὸς, ἀφοῦ οἱ ὅροι αὐτοὶ προσαρμόζονται στὴ δομὴ τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας.

Παράλληλα μὲ τὴν ἀποδιοργάνωση τῆς μεγάλης οἰκογένειας καὶ οἱ συγγενολογικοὶ ὅροι ὑπέστησαν σημαντικὲς μεταβολές. Συνήθως ἡ σημασία τους ἐκτείνεται καὶ οἱ ὅροι γίνονται περισσότεροι ταξινομικοί. Ἔτσι ἡ συγγενολογικὴ ὀρολογία κατὰ τὴ σημερινὴ περίοδο πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν κοινὴ ἐλληνικὴ ἀπὸ ἄποψη δομῆς καὶ ταιριάζει περισσότερο σὲ μία πυρηνικὴ οἰκογένεια μὲ ἀμφίπλευρο χαρακτήρα²¹. Ἐξ αἰτίας τῶν ἀλλαγῶν αὐτῶν οἱ δυσκολίες γιὰ «τὴ σημαντικὴ» τῶν ὀρων εἶναι μερικὲς φορές πολὺ μεγάλες, ἰδιαίτερα ὅταν οἱ πληροφορητές, εἴτε γιὰ τὸν θνητὸν ἀκριβῶς εἴτε γιὰ τὸν ἐντοπίζονται ἡ προσοχὴ στὴν ἀκριβὴ σημασία τοῦ ὅρου, δὲν δίνουν ἀκριβεῖς πληροφορίες.

Οἱ συγγενολογικοὶ ὅροι μποροῦν νὰ μελετηθοῦν μὲ διαφόρους τρόπους: ἀπὸ ἄποψη ἐθνικῆς προελεύσεως, ἀπὸ ἄποψη ἱστορικῆς-ἐτυμολογικῆς καὶ τέλος ἀπὸ ἄποψη συστηματικῆς δηλ. σὰν μία δομὴ ἢ ἓνα σύστημα. Ἐμεῖς ἐδῶ θὰ ἐπιδιώξουμε νὰ μελετήσουμε τοὺς ὅρους αὐτοὺς ἀπὸ ἄποψη κυρίως συστηματικῆς καὶ σὲ σχέση πάντοτε μὲ τὴ θρακικὴ οἰκογένεια. Ἱστορικὴ καὶ ἐτυμολογικὴ ἀναφορὰ θὰ κάνουμε μόνο στὸ βαθμὸ ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας στὴ Θράκη.

Οἱ συγγενολογικοὶ ὅροι μποροῦν νὰ χωρισθοῦν σὲ δύο κατηγορίες : σὲ ὅρους ἀναφορᾶς καὶ σὲ ὅρους προσφωνήσεως ποὺ ἄλλοτε εἶναι κοινοὶ

20. A. R. Radcliffe Brown, the social organization of Australian tribes, (Kin Terms and Kin Behaviour). *Oceania* 1 (1930) 426 - 56.

21. Jack Goody, the Analysis of Kin Terms, στὸ Kinship, ἔκδ. Jack Goody, Penguin modern sociology Readings, Λονδίνο 1971, σ. 302.

μὲ τοὺς προηγούμενους καὶ ἄλλοτε διαφέρουν. Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀναφέρονται κατὰ τὴ συζήτηση μὲ τρίτους καὶ οἱ δεῦτεροι αὐτοὶ ποὺ εἶναι σὲ χρῆση, ὅταν προσφωνοῦμε ἢ καλοῦμε τοὺς συγγενεῖς. Ἡ συγγενολογικὴ ὀρολογία διαφέρει πάντοτε κατὰ τὸ πρόσωπο ποὺ μιλάει, τὴν ἡλικία του δηλ. καὶ τὸ φύλο του. Στὴ Θράκη, σὲ σχέση μετὰ τὴ νότια Ἑλλάδα, ἡ συγγενολογικὴ ὀρολογία εἶναι λιγότερο ταξινομικὴ καὶ περισσότερὸ ἀναλυτικὴ, δηλ. δὲν χρησιμοποιεῖται ἓνας γενικὸς ὅρος γιὰ περισσότερους συγγενεῖς ἀλλὰ ἀντίθετα εἰδικοί γιὰ κάθε συγγενή. Μὲ τὴ συγγενολογικὴ ὀρολογία μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε μέχρι ἑνὸς βαθμοῦ τὶς διαφορὰς τοῦ φύλου καὶ τῆς γενεᾶς, τὴν ἐγκατάσταση μετὰ τὸ γάμο, τὴ σειρά τῆς γεννήσεως, τὴν ἐξουσία στὴν οἰκογένεια καθὼς καὶ τὸ βασικὸ κληρονομικὸ δίκαιο.

Συγκεκριμένα γιὰ τοὺς συγγενεῖς ἐξ αἵματος ἔχουμε τοὺς ἐξῆς ὅρους: γιὰ τὸν πατέρα ²² ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ ὅρο ποὺ ἐκφέρεται *μπατέρας*, ἔχουμε καὶ ἄλλους, ὅπως *τάτους*, (*τάτης*, *τάτας*), *μπαμπάς* (*μπάμπας*, *πάπας*) καὶ χαϊδευτικὰ *μπαμπάκας*. Ὁ ὅρος *τάτους* εἶναι περισσότερὸ ἀρχαιοπρεπής. Στὰ τουρκικὰ ὁ πατέρας εἶναι *ἄτα*, στὰ σλαβικὰ *τάτκο*, ἐνῶ στὰ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ *τάτας*. Ὁ ὅρος *μπαμπάς* εἶναι τουρκικὸς, προελεύσεως ὅμως περσικῆς ἢ ἀραβικῆς. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς σὲ χρῆση εἶναι καὶ οἱ ὅροι *κύρης* καὶ *ἀφέντης* ²³ (*ἀφέντιτ*, *ἀφέντ*), οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζουν περισσότερὸ τὸν πατέρα σὰν φορέα ἐξουσίας. (Efendi στὰ τουρκικὰ σημαίνει κύριος καὶ ὁ ἴδιος ὅρος χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς Θράκης γιὰ τὸν παπὰ).

Οἱ ὅροι γιὰ τὴ μητέρα εἶναι ἐπίσης πολύμορφοι. Ἡ μητέρα ²⁴ λέγεται *νενέ* (*νινέ*), *νενέκα*, *μάλε*, *μάννα* καὶ χαϊδευτικὰ *μᾶ*. Ὁ ὅρος *νενέ* χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔχει παλαιὰ καταγωγὴ (πρβλ. ἀρχ. *νένος*, *νένα*).

22. Κ. Α., χφ 384 σ. 53, Κωνστ. Γ. Κουρτίδου, Γλωσσάριον Σουφλίου, 1892. Χφ 394 σ. 1, Κωνστ. Γ. Κουρτίδου, Συλλ. τῶν ζώντων μνημείων τῆς νεοελλ. γλώσσης τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ τοῖς πέριξ αὐτῆς λαλουμένης, 1884. Χφ 3535 σ. 87, Σουλτάνα Πολιτάκη - Παπαδημητρίου, Ξυλαγανὴ Κομοτηνῆς (προσφ. ἀπὸ Μεγάλου Βογιαλίκι Ἀνατ. Ρωμυλίας), 1971. Χφ 2068 σ. 5, Ἀ. Πρωικοπούλου, Καρωτὴ Διδυμοτείχου, 1954. Χφ 3085 σ. 16, Ἰω. Λαζάρου, Πετράδες Διδυμοτείχου, 1966. Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου, Ἑρμηνεῖαι καὶ σημειώσεις εἰς τὰ τραγούδια Φιλιππουπολιτῶν. ΑΘΘ 1 (1934 - 1935) 262.

23. Ζ., Λαογραφικὰ Σαμακοβίου. Θρακικά 17 (1942) 192.

24. Κ. Α., χφ 394 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 2. Κατίνας Βεῖκου - Σεραμέτη, Γλωσσάριον Ἐπιβατῶν. ΑΘΘ 26 (1961) 294. Κ. Κουκίδη, Λεξιλόγιον ἐλλ. λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς. ΑΘΘ 25 (1960) 155. Φιλήμων Τζόμπαρης, Λαογραφικὰ - Γλωσσικὰ Στεννημάχου. ΑΘΘ 12 (1945 - 46) 212. Κ. Μυρτίλου Ἀποστολίδου, Ἑρμηνεῖαι καὶ σημειώσεις εἰς τὰ τραγούδια Φιλιππουπολιτῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 262. Κ. Α., χφ 2068 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5.

Οἱ ὅροι γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ πατέρα²⁵ εἶναι *ντιούντιους*, *λαλὰς* (λάλος) *μπάρμπας*, *τσοῦτσος*, *τσίτσης*. Ἀντίθετα ὁ ὅρος γιὰ τὸν ἀδελφὸ τῆς μητέρας εἶναι καθαρὰ τουρκικός: *δαγῆς* ἢ *δαῆς*²⁶. Ἡ χρῆση αὐτοῦ τοῦ ὅρου, δηλ. ἡ διαφοροποίηση τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ πατέρα, βρίσκεται σὲ συνάρτηση μὲ τὴν πατροτοπικὴ ἐγκατάσταση καθὼς καὶ μὲ τὸ ὅτι τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα εἶναι πατρογραμμικά (patrilineal): μπορεῖ κανεὶς νὰ κληρονομήσει ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ πατέρα του ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τῆς μητέρας του. Ὁ ὅρος *δαγῆς* (μαζὶ μὲ τοὺς ὅρους *λαλὰς* καὶ *μπάρμπας*) ὕστερα ἀπὸ τὶς νεώτερες ἐξελίξεις στὴν οἰκογένεια, μπορεῖ νὰ σημαίνει τὸ θεῖο καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς (μητέρας καὶ πατέρα). Χρησιμοποιεῖται ἐπίσης σὲ ἔνδειξη σεβασμοῦ ἀπὸ τοὺς μικρότερους γιὰ τοὺς ἡλικιωμένους, ἄσχετα ἀπὸ συγγένεια. Σὲ ὁρισμένες περιοχὲς τῆς βόρειας Θράκης χρησιμοποιεῖται σπανιότατα γιὰ τὸ θεῖο ἀπὸ τὴ μητέρα καὶ ὁ ὅρος *βουῖτσος*²⁷, βουλγαρικῆς προελεύσεως.

Ὁ παπποὺς²⁸ ἀπὸ τὸν πατέρα λέγεται *παπποὺς* καὶ *ἀφέντης*, κι ἀπὸ τὴ μητέρα πάλι *παππούς*. Ἡ *γιαγιά*²⁹ ἀπὸ τὸν πατέρα λέγεται *γιαγιά*, *νενέ*, *τρανή νινέ*, *μανή* (*μανέ*, *μανίτσα*) καὶ *μπάμπω*. Ἡ *γιαγιά* ἀπὸ τὴ μητέρα λέγεται *γιαγιά*, *μαμάννα* καὶ *μπάμπω*. Στοὺς συγγενεῖς αὐτοὺς παρατηροῦμε μία μικρὴ διαφοροποίηση: ὁ παπποὺς ἀπὸ τὸν πατέρα λέγεται καὶ *ἀφέντης*, γιατί ἔχει τὴν ἀρχηγία τῆς μεγάλης οἰκογένειας. Ἐπίσης σὲ μερικὲς περιοχὲς ἡ *γιαγιά* ἀπὸ τὸν πατέρα διαφοροποιεῖται, γιατί καὶ αὐτὴ ἄσκει ἐξουσία ἐπὶ τῶν παιδιῶν, ὅπως ἡ μητέρα (π.χ. *τρανή νινέ*).

25. Κ. Α., χφ 384, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 53. Χφ 180 σ. 99, Ἀστέριος Ζῆκος, Σύμμικτα Ἀδριανουπόλεως, 1892. Χφ 3054 σ. 63, Χρυσὴ Χρηστίδου, Λαγὸς Ἑλληνοχωρίου Διδυμοτείχου, 1966. Χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5. Χφ 3807 σ. 408, Μιράντα Τερζοπούλου - Παπαγεωργίου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς νομὸν Πιερίας, χωρίον Κίτρος (προσφ. ἐκ Καβακλίου Θράκης), 1975.

26. Δ. Πετροπούλου, Γλωσσάριον Μαΐστρου Ἀνατ. Θράκης. ΑΘΘ 9 (1942 - 43) 214. Καλλ. Χουρμούζιδου, Ἐπαρχία Μετρῶν καὶ Ἀθύρων, τὸ Πετροχώρι (Τσακῆλι). ΑΘΘ 4 (1937 - 38) 109. Ζ., Λαογραφικὰ Σαμακοβίου. Θρακικά 17 (1942) 192. Χρήστου Παπασταματίου - Παμπαλίτη, Γλωσσάριον Σουφλίου. Θρακικά 33 (1960) 213. Κωνστ. Βαφειδου, Γλωσσάριον Καλλιπόλεως. Θρακικά 46 (1972 - 73) 330. Κ. Α., χφ 180 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 99. Χφ 2068 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5, (ὅπου περὶ Μ. Δερείου). Χφ 3807 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 408. Χφ 2392 σ. 429, Στέφανος Ἡμελλος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς περιοχὴν Ξάνθης (χωρίον Κυψέλη), 1966.

27. Κ. Α., χφ 3807, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 408.

28. Ζ., Λαογραφικὰ Σαμακοβίου. Θρακικά 15 (1941) 330 καὶ Χρήστου Παπασταματίου - Μπαμπαλίτη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 214.

29. Κατίνας Βεϊκου - Σεραμέτη, Γλωσσάριον Ἐπιβατῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 294. Κ. Α. χφ 394 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 2. Χφ 3057 σ. 4, Ἀθανάσιος Παύλης, Κοτρωνιά Δαδιάς Σουφλίου, 1966. Χφ 2065, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5.

Τὰ ξαδέλφια ³⁰ λέγονται ἀπὸ τοὺς τρίτους ἀδελφοπαῖδια καὶ μεταξὺ τοὺς ξαδέλφια. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι ἔχουμε ἐπὶ πλέον δύο σπάνιους ὅρους : γιὰ τὸν ξάδελφο *κουσιουρῆς* ³¹ καὶ πιθανῶς γιὰ τὴν ξαδέλφη μεταφορικὰ *καλίνω* ³². Οἱ ὅροι αὐτοὶ δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένοι. Πάντως, ὁ ὅρος *κουσιουρῆς* προέρχεται ἀπὸ παλαιότερο τύπο *κουσουρίνους* ³³ λατινικῆς προελεύσεως ἀπὸ τὸ *consobrinus*, ἀπ' ὅπου προέρχεται τὸ εὐρωπαϊκὸ *cousin*. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν ὁ ὅρος *κουσιουρῆς* πρέπει νὰ δηλώνει τὸν ξάδελφο γενικά. Ὁ ὅρος *καλίνω* εἶναι βουλγαρικὸς καὶ δημιουργεῖ περισσότερα προβλήματα. Καλίνω καλεῖται στὴ βουλγαρικὴ ὁρολογία ἡ μικρότερη ἀδελφή ἀπὸ τὴ γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ. Ἡ καλίνω ἔχει ἰδιαίτερη θέση στὴν τελετὴ τοῦ γάμου τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ ³⁴. Στὴν ἐλληνικὴ θρακικὴ ὁρολογία καλίνω λέγεται σὲ μερικὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Μικροῦ Αἵμου ἡ ξαδέλφη ποὺ διατηρεῖ ἐπίσης τὴ σπουδαία θέση στὸ γάμο τοῦ ξαδελφοῦ της. Δὲν γνωρίζουμε ὅμως ἂν μ' αὐτὸ τὸν ὅρο καλεῖται ἡ ξαδέλφη τοῦ ἀνδρα ἀπὸ τὴ γυναῖκα του. Πιστεύουμε ὅτι ὁ ὅρος αὐτὸς εἶναι μᾶλλον τελετουργικὸς καὶ δὲν διαφοροποιεῖ τὰ ξαδέλφια. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καὶ οἱ δύο ὅροι *κουσιουρῆς* καὶ *καλίνω* δὲν διαφοροποιοῦν τὰ σταυρωτὰ ἀπὸ τὰ παράλληλα ξαδέλφια (*cross, parallel cousins*) τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀπαγόρευση στοὺς Ἕλληνες τοῦ γάμου τῶν ξαδελφιδῶν ἦταν πάντοτε πολὺ αὐστηρὴ ³⁵.

30 K. A., χφ 5057, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 4.

31. Αὐτόθι.

32. Γεωργίου Ἀ. Μεγα, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 2 (1940), 126, 142, 143 καὶ 147.

33. Βλ. σχετικὰ Κωνστ. Νικολαΐδη, Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς, Ἀθήνα 1909, σ. 241 καὶ Κωνστ. Χριστοφορίδη, Λεξικὸν Ἀλβανο - Ἑλληνικόν, Τίρανα 1961, σ. 175.

34. Ivancska Georgieva, The Bulgarian Kinship System, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 156.

35. Σταυρωτὰ ξαδέλφια λέγονται τὰ παιδιὰ ἀδελφῶν ἀντιθέτου φύλου. Παράλληλα ξαδέλφια λέγονται τὰ παιδιὰ ἀδελφῶν τοῦ ἰδίου φύλου. Σὲ ὁρισμένες κοινωνίες τὰ σταυρωτὰ ξαδέλφια μποροῦν νὰ παντρευτοῦν, σὲ ἄλλες τὰ παράλληλα (μουσουλμάνοι). Στὴν περίπτωσιν ποὺ τὰ σταυρωτὰ ξαδέλφια ἐπιτρέπεται νὰ παντρευτοῦν συνήθως γίνεται διαφοροποίηση τῶν ὅρων ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ὅρους γιὰ τὰ παράλληλα. Ἀντίθετα, ὅταν δὲν ἐπιτρέπεται ὁ γάμος στὰ σταυρωτὰ ξαδέλφια, τότε οἱ ὅροι γι' αὐτὰ καὶ τὰ παράλληλα εἶναι οἱ ἴδιοι. Ὅταν οἱ ὅροι γιὰ ὅλα τὰ ξαδέλφια εἶναι ἴδιοι ἀλλὰ διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς ὅρους, γιὰ τοὺς ἀδελφούς, ἔχουμε τὸ συγγενολογικὸ σύστημα τῶν Ἑσκιμῶν (*Eskimo System*). Ὅταν οἱ ὅροι δὲν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ὅρους γιὰ τοὺς ἀδελφούς, ἔχουμε τὸ σύστημα τῆς Χαβάης (*Hawaiian System*). Ἐπομένως τὸ ἐλληνικὸ σύστημα ὀνοματολογίας τῶν ξαδελφῶν ἀνήκει στὴν κατηγορίαν τῶν Ἑσκιμῶν καὶ δίνει τὴν ὀνομασία σὲ ὅλη τὴ δομὴ τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας καὶ τῆς συγγένειας, (βλ. σχετικὰ George P. Murdock, Social Structure, The Free Press, New York, Collier - Macmillan Limited, Λονδίνο 1967, σ. 5, 120, 227 - 228 καὶ 287).

Ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός³⁶ καλεῖται ἀπὸ τοὺς μικροτέρους *τσίτσος* (*τσίτσους*), *βατσής* (*βασής*, *βατής*), *βεβές*, καὶ ἡ μεγαλύτερη ἀδελφή³⁷ καλεῖται ἀπὸ τὶς μικρότερες *βούλιου* (*βούλα*), *τσάτσα*, *κάκον* (*κάκω*). Ὁ πρωτότοκος γιὸς λέγεται ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα *προυτάρος*, ὁ μεσαῖος *μισγιός*, τὸ τελευταῖο παιδί *έτεροκλάδι* ἢ *ἀποτεκνούδι* (*χαϊδεμένο*).

Ἡ ἀδελφή τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας³⁸ λέγεται *ἄμ(ν)ια*, *τέτη* (*τέτα*), *θείτσα*, *τσάτσα*, *κάκον*, *λέλιου*. Οἱ ὄροι *τσάτσα*, *κάκον* καὶ *τέτα* ἐνδέχεται νὰ σήμαιναν παλαιότερα τὴ θεία ἀπὸ τὸν πατέρα. Οἱ ὄροι *τσάτσα* καὶ *τέτα* συνδέονται ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ *τσίτσος* καὶ *τάτας*. Ἀλλωστε ὁ ὄρος *τέτα* ἄλλοῦ σημαίνει τὴ θεία ἀπὸ τὸν πατέρα³⁹.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση καὶ σύγκριση τῶν ὄρων αὐτῶν τῶν συγγενῶν ἐξ αἵματος καταλήγουμε σὲ ὀρισμένα συμπεράσματα. Βλέπουμε τὴ χρήση τοῦ ὄρου ἀφέντη γιὰ τὸν πατέρα καὶ τὸν παπποῦ ἀπὸ τὸν πατέρα, γιὰτὶ ὁ πατέρας ἢ παπποὺς εἶναι ὁ ἀπόλυτος κύριος στὴν ἀτομικὴ ἢ τὴν μεγάλη οἰκογένεια. Βλέπουμε ἐπίσης τὴ χρήση τῶν ἰδίων ὄρων γιὰ τὴ μητέρα καὶ τὴ γιαγιά ἀπὸ τὸν πατέρα ποὺ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν κοινὴ συγκατοίκηση καὶ τὴν κοινὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν παιδιῶν. Ἐξ ἄλλου κοινὸς

36. Χρήστου Παπασταματίου - Μπαμπάλιτη, Λαογραφικὰ Σουφλίου. *Θρακικὰ* 33 (1960) 211. Δ. Πετροπούλου, Γλωσσάριον Μαΐστρου Ἀνατ. Θράκης. *ΑΘΘ* 9 (1942 - 43) 218. Β. Δεληγιάννη, Γλωσσάριον τοῦ Δογάν - Κιόϊ Μαλγάρων. *ΑΘΘ* 1 (1934 - 35) 144. Κ. Λ., χφ 3054, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 64. Χφ 3085, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16.

37. Κ. Λ., χφ 384, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 44. Χφ 464 σ. 2, Γ. Ἀ. Μέγα, Πρόχειρον ἐκ Μεσημβρίας τῆς Θράκης Λεξιλόγιον 1911. Χφ 3054 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 64. Χφ. 2068 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5. Κατίνα Βεϊκού - Σεραμέτη, Γλωσσάριον Ἐπιβατῶν. *ΑΘΘ* 26 (1961) 318. Δ. Πετροπούλου, Γλωσσάριον Μαΐστρου Ἀνατ. Θράκης. *ΑΘΘ* 9 (1942 - 43) 218. Β. Δεληγιάννη, Γλωσσάριον τοῦ Δογάν - Κιόϊ Μαλγάρων. *ΑΘΘ* 1 (1934 - 35) 144. Ἐλαίας Ἀγαθαγγέλου, Γλωσσάριον Λουλεβουργάς. *Θρακικὰ* 7 (1936) 338. Κ. Χορμούζιάδου, Γλωσσάριον Τσακλίου. *Θρακικὰ* 15 (1941) 284. Χρήστου Παπασταματίου - Μπαμπάλιτη, Λαογραφικὰ Σουφλίου. *Θρακικὰ* 33 (1960) 211.

38. Κ. Λ., χφ 384, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 31. Χφ 394, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1. Χφ 3054, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 64. Χφ 3057, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4. Χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5. Χφ 3807, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 408. Κατίνας Βεϊκού - Σεραμέτη, Γλωσσάριον Ἐπιβατῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 318. Φιλήμων Τζόμπαρης, Λαογραφικὰ - Γλωσσικὰ Στενημάχου. *ΑΘΘ* 12 (1945 - 46) 200. Β. Δεληγιάννη, Γλωσσάριον τοῦ Δογάν - Κιόϊ Μαλγάρων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 145. Δ. Πετροπούλου, Γλωσσάριον Μαΐστρου Ἀνατ. Θράκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 218. Κ. Παπαϊωαννίδου, Λαογραφικὰ Σωζοπόλεως (γλωσσάριο). *Θρακικὰ* 19 (1944) 294. Χρήστου Παπασταματίου - Μπαμπάλιτη, Λαογραφικὰ Σουφλίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 209.

39. Howard F. Steinh, Structural Change in Slovak Kinship, *Είτηλογ* XIV (1975), Νο 1, σ. 99 - 100,

ὅρος τσίτσης χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸ θεῖο ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὸ μεγάλο ἀδελφὸ γιατί μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα τὴν ἐξουσία τὴν ἀναλαμβάνει ὁ μέγας ἀδελφὸς ἢ ὁ μέγας θεῖος. Ἐπίσης κοινοὶ ταξινομικοὶ ὅροι χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὶς μεγαλύτερες ἀδελφές καὶ τὶς θεῖες : συγκεκριμένα αἱ ὅροι τσάτσα, κάκου σημαίνουν καὶ τὴ μεγαλύτερη ἀδελφή ἀλλὰ καὶ τὴ θεία. Ἡ διαφοροποίηση τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ (τσίτσης ἢ μπα-σῆς) ἀπὸ τοὺς μικρότερους συνδυάζεται μὲ τὴ διαδοχὴ στὴ μεγάλη οἰκογένεια. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι διαφοροποίηση παρατηρεῖται καὶ στὰ κορίτσια. Ἡ μεγαλύτερη ἀδελφή καλεῖται ἀπὸ τὶς μικρότερες μπούλα, τσάτσα ἢ κάκω καὶ αὐτὸ ὀφείλεται στὴ συνήθεια ἢ μεγαλύτερη ἀδελφή νὰ ἀναπληρώνει τὴ μητέρα, ὅταν αὐτὴ λείπει ἢ ὅταν πεθάνει.

Ἄλλοι ὅροι ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν συγγενεῖς εἶναι : ἀδερφοξάδελφοι, τὰ πρῶτα ξαδέλφια· μηλαδέλφια, τὰ ἑτεροθαλὴ ἀδέλφια· μηλοξάδελφοι, τὰ ξαδέλφια ἀπὸ μηλαδελφούς. Τὸ θετὸ παιδί καλεῖται *ψυχοπαῖδι* (*ψυχογιός*, *ψυχοκόρη*) καὶ οἱ θετοὶ γονεῖς *παραμάννα*, *παραπατέρας*. Τὰ δίδυμα καλοῦνται *διμάγκα*⁴⁰. Ὁ ἀδελφὸς καλεῖται *καρντάσης* ἢ *ἀδρεφός*, ἢ ἀδελφή *καρντάσα* ἢ *ἀδρεφή*. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ παπποῦ λέγεται *ντιούντιους* ἢ *μεγαλομπάρμπας*. Τὰ παιδιὰ τοῦ ξαδέλφου *μικρανεψιοί*. Ἡ σύζυγος καλεῖται *ἀβραντίνα*⁴¹ καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ ἀνδρα ἢ τῆς γυναίκας ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο *προγόνια*.

Οἱ συγγενολογικοὶ ὅροι γιὰ τοὺς συγγενεῖς ἐξ ἀγχιστείας ἔχουν ὀρισμένες ἰδιοτυπίες σχετικὲς μὲ τὸ φύλο, ἐκείνου ποὺ μιλάει καὶ μὲ τὴν ἐγκατάσταση ὕστερα ἀπὸ τὸ γάμο. Ὁ πεθερὸς⁴² λέγεται *πιθιρὸς* καὶ προσφωνεῖται ἀπὸ τὴ νύφη *ἀφέντης*, *ἀφεντάκης*. Ἡ πεθερὰ⁴³ *πιθιρὰ* καὶ καλεῖται ἀπὸ τὴ νύφη *κεράκα* ἢ *μάννα*, *μανίτσα*. Οἱ συμπέθεροι καλοῦνται *σμπέθεροι* (*σμπέθερος*, *σμπεθέρισα*) ἢ *σφάτοι*. Ἡ νύφη καλεῖται ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἀνδρα *νύφη* καὶ *νυφούδα*. Ὁ γαμπρὸς⁴⁴ καλεῖται ἀπὸ τὸν πεθερὸ *γαμπρὸς* καὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς τῆς κοπέλλας *βασιάς* (*βασιάκους*) ἢ *βάτης* (ἀδελφὸς - σεβαστός). Οἱ σύγγαμβροι καλοῦνται *μπατζανάκηδες*.

40. Κ. Χορμουζιάδου, Γλωσσάριον Τσακηλίου. *Θρακικά* 15 (1941) 197.

41. Κ. Χορμουζιάδου, Γλωσσάριον Τσακηλίου. *Θρακικά* 13 (1940) 366.

42. Κ. Λ., χφ 3057, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4. Χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 3 καὶ 5. Χφ 3085, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16.

43. Κ. Λ., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5. Χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 15. Κ. Χορμουζιάδου, Γλωσσάριον Τσακηλίου. *Θρακικά* 15 (1941) 217.

44. Κ. Λ., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5. Χφ 3085, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16. Χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 18. Χρῆστον Παπασταματίου - Μπαμπάλιτη, Γλωσσάριον Σουφλίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 211, Δ. Πετροπούλου, Γλωσσάριον Σκοποῦ Ἀνατ. Θράκης. *ΑΘΘ* 5 (1938 - 39) 241.

Ἡ συννυφάδα ⁴⁵ λέγεται *ἰγκέ* (καὶ ἡ γυναίκα τοῦ θεοῦ) καὶ *συννυφάδα*. Ὁ γυναικάδελφος (κουνιάδος) ⁴⁶ καλεῖται ἀπὸ τὸ γαμπρὸ *καῖτης*. Ὁ μέγας ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρα (κουνιάδος) καλεῖται ἀπὸ τὴ νύφη *ἀφέντης* καὶ ὁ μικρότερος ἀδελφός του *βασιάς* (*βασιάκους*). Ἡ μεγάλη ἀδελφή τοῦ ἀνδρα (κουνιάδα) ⁴⁷ καλεῖται ἀπὸ τὴ νύφη *κυράτσα*, *κυρασίου*, ἐνῶ οἱ μικρότερες ἀδελφές τοῦ ἀνδρα (κουνιάδες) *κυρατσούδες*.

Οἱ συγγενολογικοὶ ὅροι τῆς ἀγχιστείας χαρακτηρίζουν τὴν ἀνώτερη τοῦ ἀνδρικοῦ στοιχείου καθὼς καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ γαμπροῦ σὲ σχέση μετὰ τὴ θέση τῆς νύφης ποὺ μπαίνει σὲ μία ἐντελῶς ξένη οἰκογένεια. Ὅπως ὁ πατέρας καὶ ὁ παππὸς εἶναι γιὰ τοὺς γιουὺς καὶ ἐγγονοὺς ὁ ἀφέντης, ἔτσι εἶναι καὶ γιὰ τὴ νύφη ὁ πεθερὸς ὁ ἀφέντης καὶ ἡ πεθερά ἡ κεράκα. Ὁ κουνιάδος ἐπίσης εἶναι γιὰ τὴ νύφη ὁ ἀφέντης καὶ οἱ κουνιάδες κυράτσες καὶ κυρατσούδες (ἀπὸ τὸ κύριος-κυρά-κερά). Ἡ χρῆση ἐξ ἄλλου τῶν ὀρων *βασιάς*, *βασιάκους*, *βατής*, *μπατζανάκης* γιὰ τοὺς γαμπροὺς, τοὺς μικροὺς ἀδελφοὺς τοὺς καὶ τοὺς συγγάμβρους χαρακτηρίζουν κατὰ τὸ γάμο τὴν ἀνώτερη θέση τοὺς, ἐφ' ὅσον ἐτυμολογικὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ *baş* (=κεφάλι), δηλ. ἀρχηγός (πρβλ. *μπασής*=ὁ μέγας ἀδελφός). Μὲ τὶς νεώτερες ἐξελίξεις ἡ συγγενολογικὴ ὀρολογία τῆς ἀγχιστείας ἀπλοποιεῖται καὶ παίρνει περισσότερο ἀμφίπλευρο χαρακτῆρα μετὰ χρῆση ὀρων αἵματοςυγγένειας π.χ. *μάννα* ἀντὶ γιὰ κεράκα ἢ πατέρα ἀντὶ γιὰ ἀφέντη. Ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται τὰ ὀνόματα γιὰ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἐξ ἀγχιστείας.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παραπάνω ὅρους χρησιμοποιοῦνται σὰν ὅροι προσφωνήσεως, ἰδιαίτερα ὅταν πρόκειται γιὰ πρόσωπα μεγαλύτερης ἡλικίας, γιατί δὲν ἐπιτρέπεται καθόλου ἡ προσφώνηση τοὺς ἀπὸ τοὺς μικρότερους μετὰ τὰ ὀνόματά τοὺς, π.χ. ὁ μικρὸς ἀδελφός δὲν θὰ καλέσει τὸν μεγαλύτερο μετὰ τὸ ὄνομα του ἀλλὰ θὰ τὸν πῇ «μπασή», τὸ παιδί τὴ μητέρα θὰ τὴν πῇ «νενέ» καὶ τὸν πατέρα «μπαμπά» ἢ «μπατέρα». Ἐπίσης πολλοὶ ὅροι αἵματοςυγγένειας ἰδιαίτερα ἐκεῖνοι τῶν «ἀνιόντων» καὶ πλαγίων συγγενῶν χρησιμοποιοῦνται καὶ χάρις σεβασμοῦ γιὰ ξένους κυρίως ἡλικιωμένους π.χ. *θείτσα* *κάκου*, *μπάμπου*, *μπάρμπας*, *δαγής*, *παππούς* κ.ἄ. Τοῦτο πάντοτε σὲ σχέση μετὰ τὴν ἡλικία αὐτοῦ ποὺ μιλάει καὶ αὐτοῦ ποὺ προσφωνεῖ.

Νεώτερες τάσεις στὴ συγγενολογικὴ ὀρολογία ἐπιβάλλουν μεγαλύτερη ἀπλοποίηση τῶν ὀρων καὶ χρῆση ἐξ ὁλοκλήρου ἀμφίπλευρης ὀρολογίας ποὺ προέρχεται κατὰ βάση ἀπὸ νοτιοελληνικὰ πρότυπα, ὅχι μόνο ἀπὸ ἀποψηδομῆς ἀλλὰ καὶ λεξιλογίου. Τοῦτο ὀφείλεται καὶ στὴν ἀλλαγὴ τῆς δομῆς τῆς οἰκογένειας καὶ σὲ αὐξανόμενη χρῆση τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς γλώσ-

45. Κ. Α., χφ 3054 ἐνθ' ἀνωτ., σ. 63.

46. Δ. Πετροπούλου, Γλωσσάριον Σκοποῦ Ἀνατ. Θράκης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 245.

47. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 5. Χφ 3085, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 16.

σας στὴ θέση τοῦ θρακικοῦ ιδιώματος. Ἡ τυπικὴ ἀμφίπλευρη συγγενολογικὴ ὁρολογία ἀναπτύσσεται ἀρχικὰ κυρίως στὰ ἀστικά κέντρα, ὅπου ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς ἔχει ἐπικρατήσῃ ὁ τύπος τῆς πυρηνικῆς μικρῆς οἰκογένειας (nuclear family). Ἀπὸ τὰ ἀστικά κέντρα ἀπλώνεται πρὸς τὶς ἀγροτικὲς περιοχές, ὅπου βαθμὴδὸν ἐπικρατεῖ.

ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ ΚΑΙ ΓΑΜΟΣ

Τὸ πρῶτο στάδιο γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς νέας οἰκογένειας εἶναι ὁ ἀρραβώνας. Στὴ Θράκη τὰ συνοικέσια γίνονται συνήθως μὲ προξενητές⁴⁸. Τοῦτο συνέβαινε συχνότερα παλαιά, ἐνῶ τώρα τὰ πράγματα ἔχουν ἀπλοποιηθῇ καὶ οἱ νέοι γνωρίζονται πολλὰς φορές μόνοι τους⁴⁹.

Ὁ προξενητὴς ἢ ἡ προξενήτρα στέλνεται συνήθως ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ γαμπροῦ, εἶναι δὲ συγγενὴς τοῦ ἢ, πολλὰς φορές, γνωστὸς τῆς οἰκογένειας τῆς νύφης⁵⁰. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐπαγγελματίες προξενήτρες⁵¹. Στὴν ἀρχὴ στέλνονται σὰν προξενητὲς ἄνδρες καὶ ἂν αὐτοὶ ἀποτύχουν, τότε στέλνονται γυναῖκες⁵². Τὸ νὰ ζητηθῇ ὁ γαμπρὸς ἀπὸ τὴ μεριά τῆς νύφης εἶναι σπανιότατο, ἰδιαίτερα στὰ χωριά. Ἄν ποτὲ συμβῇ κάτι τέτοιο, γίνεται πάντοτε μὲ ἓνα αἶσθημα ντροπῆς⁵³. Ὅπως καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας καταφεύγουν συχνὰ στὴ μαγεία γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ προξενιοῦ. Ἐπίσης ἀποφεύγεται νὰ γίνεται προξενιὸ στὴ χάση τοῦ φεγγαριοῦ ἢ μέρα Τρίτη⁵⁴.

Ὁ προξενητὴς συζητεῖ μὲ τοὺς γονεῖς τῆς κοπέλλας γιὰ τὸ συνοικέσιο. Ἄν οἱ γονεῖς δὲν δεχθοῦν, βρίσκουν κάποια δικαιολογία, ὅπως ὅτι ἡ κόρη

48. Κ. Α. χφ 2066 σ. 13, Ἐλευθέριος Σαρακινίδης, Κωστὶ Θράκης, 1954. Χφ 3006 σ. 18, Πηνελ. Βογιατζή κ. ἄ., Κουφοβούνιον Διδυμοτείχου, 1965. Χφ 3062 σ. 7, Γεώργιος Τσομπανλιώτης, Κυανὴ Διδυμοτείχου, 1966. Χφ 3058 σ. 3, Παναγ. Γκαμπάλας κ. ἄ., Λύρα Φυλακτοῦ Σουφλίου, 1966. Χρήστου Παπασταματίου, Λαογραφικὰ περιφερεῖας Διδυμοτείχου καὶ δημοτικὰ ἄσματα Σουφλίου. *Θρακικά* 18 (1943) 303.

49. Κ. Α., χφ 3060 σ. 4 - 5, Νικόλαος Χατζηπαναγιώτης, Πολιὰ Διδυμοτείχου, 1966.

50. Κ. Α. χφ 3083 σ. 6, Ὁδυσ. Ἀμαξόπουλος κ. ἄ., Ἀσβεστάδες Διδυμοτείχου, 1966. Χφ 2374 σ. 105, Μαριάνθη Σβήνου, Βάλτος Ὁρεστιάδος, 1959. Χφ 3064 σ. 5, Δημήτριος Ταταρίδης κ. ἄ., Λάβαρα Διδυμοτείχου, 1966. Κ. Παπαϊωαννίδου, Λαογραφικὰ Σωζοπόλεως. *Θρακικά* 19 (1944) 273.

51. Κ. Α. χφ 2066, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 13.

52. Κ. Α., 3062, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 7.

53. Κ. Α., χφ 2392 σ. 110, Στέφανος Δ. Ἡμελλος, Λαογρ. ἀποστ. εἰς περιοχὴν Ξάνθης (χωρία Ἀβδηρα, Μάνδρα, Κιμμέρια καὶ Κυψέλη), 1961.

54. Κ. Παπαϊωαννίδου, Λαογραφικὰ Σωζοπόλεως. *Θρακικά* 19 (1944) 273.

τους εἶναι μικρὴ ἢ ὅτι δὲν εἶναι ἔτοιμη, δὲν ἔχει δηλ. τελειώσει τὰ προικιά της. Ἐὰν δεχθοῦν, συμφωνοῦν γιὰ τὸ ποσὸ ποὺ θὰ προσφερθῇ ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ γαμπροῦ στὸν πατέρα τῆς νύφης (μπαμπά-χακί) ἢ, στὰ τελευταῖα χρόνια, γιὰ τὸ *τράχωμα* (προίκα) ⁵⁵ ποὺ θὰ δώσει ὁ πατέρας τῆς νύφης στὸ γαμπρό. Ἐὰν ἔλθουν σὲ συμφωνία, κανονίζουν πότε θὰ γίνει ὁ ἀρραβώνας, πότε δηλ. θὰ βάλουν τὰ *σημάδια*, τὰ πρῶτα δαχτυλίδια (*λογοσούμαδα*) καὶ πότε τὰ δεύτερα, τὰ ἐπίσημα (*συνιβάσματα*) ⁵⁶.

Παλαιότερα ἡ νύφη δὲν εἶχε γνώμη στὸ ζήτημα τῆς ἐπιλογῆς τοῦ γαμπροῦ ⁵⁷. Ἀντίθετα εἶχε μεγάλη βαρύτητα ἡ γνώμη τοῦ παπποῦ τῆς οἰκογένειας ⁵⁸. Σὲ περίπτωση ποὺ οἱ γονεῖς τῆς νύφης δὲν θέλουν τὸ γαμπρό, εἴτε γιατί εἶναι φτωχὸς εἴτε γιὰ ἄλλο λόγο ἀλλὰ αὐτὴ τὸν θέλει, ἀκολουθεῖ συχνὰ ἐκούσια ἀπαγωγή ⁵⁹. Δὲν εἶναι σπάνια καὶ ἡ ἀκούσια ἀπαγωγή στὴν περίπτωση ποὺ ἀρνεῖται ἡ νύφη τὸ γάμο. Ὅταν ἡ κόρη φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι μὲ τὸν ἀγαπημένο της, ὁ πατέρας της ἐνδέχεται στὴν ἀρχὴ νὰ τὴν ἀποκληρώσει, νὰ τὴν κάνει δηλ. *ἀπόπαιδο*, ἀλλὰ ἀργότερα, ὅταν πιά ἔχει γίνει ὁ γάμος, συνήθως ἐπέρχεται συμφιλίωση ⁶⁰.

Ὁ ἀρραβώνας γίνεται μὲ μεγάλη λαμπρότητα στὸ σπίτι τῆς νύφης. Ἀνταλλάσσονται δῶρα μεταξὺ τῶν μελλονύμφων (φόρεμα, παπούτσια, μαντήλια, πουκάμισα), καθὼς καὶ μεταξὺ τῶν συμπεθέρων. Πληρώνεται ἐπίσης τελετουργικὰ τὸ μπαμπά-χακί, ὁλόκληρο ἢ τὸ μισὸ τὸ ὑπόλοιπο δίνεται κατὰ τὸ γάμο. Ὁ ἀρραβώνας γίνεται μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι καὶ ἀνάβεται συμβολικὰ τὸ καντήλι ⁶¹. Ὁ ἀρραβώνας γνωστοποιεῖται στὸ χωριὸ μὲ τρεῖς πυροβολισμοὺς ποὺ ρίχνονταὶ ἐξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νύφης ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ. Σὲ μερικὰ χωριά ὁ γαμπρὸς δὲν παίρνει μέρος στὸν ἀρραβώνα ⁶².

Οἱ ἀρραβῶνες συνήθως κρατοῦν δύο ἕως τρία χρόνια. Μερικὲς φορὲς ὅμως φθάνουν καὶ τὰ ἑξή χρόνια, ἕωςότου ἐτοιμάσει ἡ νύφη τὰ προικιά της.

55. Θεοδώρου Π. Κιακίδου, Ἱστορία Σαμνακοβίου καὶ Περιχώρων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 123. Θεοχ. Παπαδοπούλου, Λαογραφικὰ Δορκάδος. ΑΘΘ 30 (1964) 325.

56. Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκεπαστοῦ Ἀνατ. Θράκης. ΑΘΘ 10 (1943 - 44) 193.

57. Κ. Α., χφ 2066 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4. Χφ 3066, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 18. Χφ 3060, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4. Χφ 3062, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7. Χφ 3627 Α σ. 10, Παναγ. Ἀνδρεάκης, Μαράσια Ὁρεστιάδος, 1963.

58. Κ. Α., χφ 3627 Α, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 10.

59. Κ. Α., χφ 2066 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4. Χφ 3535, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 61. Χφ 2068 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10. Χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 20.

60. Κ. Α., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 21.

61. Κ. Α., χφ 2374, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 107 καὶ 117.

62. Κ. Α., χφ 2066, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4.

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀρραβώνα οἱ ἀρραβωνιασμένοι δὲν βγαίνουν ποτὲ μαζὶ ἔξω. Ἐπίσης οἱ ἐπισκέψεις τοῦ γαμπροῦ στὸ σπίτι τῆς νύφης δὲν εἶναι πολὺ συχνές⁶³. Περιορίζονται στίς μεγάλες γιορτές, Χριστούγεννα, Ἀπόκριες, Πάσχα, ὅποτε οἱ μελλονύμφοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι συγγενεῖς, ἀνταλλάσσουν δῶρα. Παλαιότερα, οἱ ἐπισκέψεις γίνονταν μόνο στὸ σπίτι τῆς νύφης καὶ πάντοτε παρουσία κάποιου συγγενικοῦ προσώπου τῆς νύφης ἢ τοῦ γαμπροῦ. Τώρα ὅμως ὑπάρχει μεγαλύτερη ἐλευθερία σὲ σημεῖο πού ὁ γαμπρὸς νὰ μπορεῖ νὰ κοιμηθῇ στὸ σπίτι τῆς νύφης⁶⁴.

Παρὰ τὴν μεγάλη διάρκεια τους οἱ ἀρραβῶνες διαλύονται σπανιότατα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὰ δῶρα ἐπιστρέφονται, εἴτε μόνο ἀπὸ τοὺς ὑπαίτιους εἴτε, ὕστερα ἀπὸ συμφωνία, καὶ ἀπὸ τοὺς δύο. Σὲ περίπτωση διαλύσεως τοῦ ἀρραβώνα ὁ γαμπρὸς πλήρωνε ἀποζημίωση στὴ νύφη, γιατί ἐθεωρεῖτο προσβλημένη καὶ ντροπιασμένη καὶ πολὺ δύσκολα θὰ μποροῦσε νὰ παντρευτῇ.

Μεγάλη εἶναι ἡ λαμπρότητα καὶ τὰ μαγικά «δρώμενα» πού χαρακτηρίζουν τὸ γάμο (*χαρά, δρόν*). Γιὰ τὸ γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς ζωῆς τους. Ἡ νύφη ἰδιαίτερα θεωρεῖται «ἱερώτατο πρόσωπο». Οἱ τελετὲς δείχνουν ὅτι ὁ γάμος ἔχει χαρακτήρα μνήσεως στὴν ὀριμότητα, εἶναι δηλ. διαβατήρια τελετὴ (*rite de passage*). Τοῦτο συμβαίνει, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει μία ξεχωριστὴ τελετουργία αὐτοῦ τοῦ εἶδους γιὰ τοὺς νέους καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὶς γυναῖκες (γιὰ τοὺς ἄνδρες δεχόμαστε σὰν διαβατήρια τελετὴ τὴ θητεία στὸ στρατό).

Τὰ τραγούδια τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς κόρης ἀπὸ τὴ μάννα τῆς δείχνουν ἔκδηλα τὸ χαρακτήρα τῆς ἀνδρο-πατροτοπικῆς ἐγκαταστάσεως:

*«χαιρέτα νύφ', χαιρέτα τὴ μάννα σ' καὶ τὸ κύρη σ',
θὰ κάνης ἄλλη μάννα καὶ ἄλλη παραμάννα
θὰ κάμης ἄλλα ἀδέρφια καὶ ἄλλα ἀξαδέρφια
καὶ τὰ δικά σου ξένα»*⁶⁵.

Εἰδικὴ τελετουργία καθορίζει τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν ἐξακρίβωση τῆς παρθενίας τῆς νύφης (ἀγνείας ἔλεγχος)⁶⁶. Ὑπάρχουν παραδείγματα πού ἡ ἐκπαρθένευση τῆς νύφης γίνεται ἀπὸ τὸ γαμπρὸ παρουσία καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς *νονῆς* (=κουμπάρας) καὶ μερικὲς φορὲς ὄχι φυσιολογικὰ ἀλλὰ μὲ τὸ δάχτυλό του⁶⁷. Συνηθέστατα ἐπίσης ἡ παρθενία ἐλέγχεται μὲ τὸ λευκὸ που-

63. Κ. Α., χφ 3084 σ. 2, Μαρῖα Μούτλια, Λυκόφως Σουφλίου, 1966.

64. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 8.

65. Γ. Παπαθανασίου, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Χανδρά. ΑΘΘ 18 (1953) 270.

66. Κ. Α., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 31. Χφ 2066, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 20. Χφ 3535, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 75. Θεοδώρου Π. Κιακίδου, Ἱστορία Σαμμακοβίου καὶ Περιχώρων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 128.

67. Κ. Α., χφ. 3062, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 13. Γ. Παπαθανασίου, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Χανδρά, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 272.

κάμισο τῆς νύφης ἢ τὸ σεντόνι ποὺ περιφέρεται τὴν ἄλλη μέρα τοῦ γάμου στοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ καὶ ἐπιδείχνεται στὴν πεθερὰ μέσα σὲ ἓνα πανέρι, ὅπου ρίχνονται χρήματα καὶ δῶρα γιὰ τὴ νύφη ποὺ τίμησε τὸ γάμο της⁶⁸. Ἄν ἡ νύφη δὲν βρεθῇ παρθένα, μπορεῖ νὰ σταλῇ πίσω στοὺς γονεῖς τῆς ἢ νὰ παραμείνει μετὰ ἀπὸ συμφωνία μεταξὺ τῶν συμπεθέρων καὶ ἐφ' ὅσον δεχθῇ ὁ γαμπρός⁶⁹. Πάντως σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἡ θέση τῆς νύφης δὲν εἶναι καθόλου εὐχάριστη στὸ σπίτι τῶν πειθερικῶν: περιφρονεῖται, δέρνεται, βρίζεται. Ἐπίσης θεωρεῖται μεγάλη ἀσέβεια γιὰ μία νύφη ποὺ δὲν εἶναι παρθένα νὰ τελέσει τὸ γάμο τῆς στὴν ἐκκλησία, κοντὰ στὸ Ἅγιο Βῆμα. Παλαιότερα, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, ὁ γάμος γινόταν στὸ σπίτι, ὅπως γίνονταν ὅλοι οἱ γάμοι ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Κουμπάρος γίνεται ὁ νουνὸς τοῦ γαμπροῦ (λέγεται καὶ *σύντεκνος*). Ἐὰν αὐτὸς γιὰ διάφορους λόγους δὲν μπορεῖ, τότε δίνει σὲ κάποιον ἄλλον (συγγενὴ ἢ μὴ) τὴν ἄδεια⁷⁰. Συνήθως ὅμως ἡ κουμπάρια μένει στὴν ἴδια οἰκογένεια.

Τὰ παιδιά παντρεύονται κατὰ σειρὰ ἡλικίας⁷¹ καὶ ὄχι πρῶτα τὰ κορίτσια καὶ ὕστερα τὰ ἀγόρια, ὅπως συνηθίζεται ἄλλοῦ. Οἱ ἄνδρες παντρεύονται ἀρκετὰ νέοι εἴκοσι μὲ εἴκοσι πέντε χρονῶν καὶ οἱ κοπέλλες ἀκόμα νεώτερες, δεκαπέντε μὲ εἴκοσι χρονῶν. Ἀρραβῶνες ἀπὸ τὴ νηπιακὴ ἡλικία δὲν παρατηροῦνται τουλάχιστον σήμερα· μόνο μεταξὺ γονιῶν δίνονται ὑποσχέσεις χάρις ἀστεϊσμοῦ. Παλαιότερα ὅμως δὲν ἔλειπαν καὶ τέτοιες περιπτώσεις. Θεωρεῖται μεγάλο καύχημα γιὰ τὴ νύφη νὰ πάρει νεώτερό τῆς ἄνδρα, γεγονὸς ποὺ οἱ παλαιότεροι τὸ θεωροῦσαν σὰν προϋπόθεση γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ ἀνδρογύνου, γιατί ἡ γυναίκα ἦταν μυαλωμένη: «ὄντα γυναῖκα εἶν' τρανὴ τότε τ' ἀντρώου προυκόβ'»⁷². Προτιμοῦσαν ἐπίσης οἱ νέες γαμπροὺς ποὺ δὲν εἶχαν πάει στὸ στρατό. Ἔτσι συνήθως οἱ ἄντρες ἀρραβωνιάζονταν ἢ παντρεύονταν πρὶν κάνουν τὴ θητεία τους. Μετὰ τὸ στρατὸ ἦταν δύσκολο νὰ βροῦν νύφη στὸ χωριό τους, τοὺς θεωροῦσαν «γέρους» καὶ ἔπρεπε νὰ ἀναζητήσουν σύζυγο σὲ ἄλλο χωριό⁷³. Τό γεγονός ὅτι παντρεύονται σὲ μικρὴ ἡλικία μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ποὺ ὑπῆρχε γιὰ ἐργατικά χέρια στὰ χωράφια. Ἐξ ἄλλου ὁ πρῶτος γάμος δὲν δημιουργοῦσε προβλήματα στὴ νέα οἰκογένεια, ἀφοῦ στή μεγάλη σύνθετη οἰκογένεια αὐτὴ βρισκόταν ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ πατέρα τοῦ γαμπροῦ.

68. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10. Χφ 2066, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 20.

69. Κ. Α., 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10.

70. Κ. Α., χφ 2066, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 14.

71. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 9. Δ η μ. Ἀ. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατολ. Θράκης. ΑΘΘ 8 (1941 - 42) 170.

72. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 6 καὶ 8. Χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 28.

73. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 8.

ΜΠΑΜΠΑ - ΧΑΚΙ ΚΑΙ ΤΡΑΧΩΜΑ

Στὰ περισσότερα χωριά τῆς Θράκης συναντᾶται, ἀλλὰ τείνει σήμερα νὰ ἐκλείψει, ὁ θεσμὸς τῆς ἐξαγορᾶς τῆς νύφης, γνωστὸς σὰν *μπαμπά-χακί*⁷⁴ ποὺ στὰ τουρκικὰ σημαίνει «τὸ δικαίωμα τοῦ πατέρα». Τὸ μπαμπά-χακί μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια (μετὰ τὸ Β' παγκόσμιον πόλεμον) ἦταν πολὺ συνηθισμένο στὴν περιοχὴ τοῦ Ἑβρου, ἀλλὰ παλαιότερα καὶ στὴν υπόλοιπη Θράκη, μὲ ἐξαίρεση τὰ ἀστικά κέντρα. Στὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἐμφανίζεται καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας⁷⁵ μὲ διαφορετικὲς ὀνομασίες, ὅπως *γαρλίκι*, *πορταριάτικα*.

Στὴ Θράκη τὸ μπαμπά-χακί ἦταν ἓνα χρηματικὸ ποσὸ ποὺ πρόσφεραν οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ ἢ καὶ ὁ ἴδιος ὁ γαμπρὸς στὸν πατέρα τῆς νύφης. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν χρήματα, τότε τοῦ ἔδιναν μαλλί, μπαμπάκι, νῆμα, ἀλλὰ καὶ ζῶα⁷⁶. Ἡ συμφωνία γιὰ τὸ ποσὸ ποὺ θὰ ἔδιναν σὰν μπαμπά-χακί γινόταν ἀνάμεσα στὸν προξενητὴ καὶ τοὺς γονεῖς τῆς νύφης⁷⁷. Ἐὰν συμφωνοῦσαν, προχωροῦσαν στὸ συνοικέσιο. Τὸ ποσὸ καταβαλλόταν εἴτε ὁλόκληρο κατὰ τὸν ἀρραβώνα εἴτε τὸ μισὸ τότε καὶ τὸ υπόλοιπο στὸ γάμο⁷⁸. Ἡ πληρωμὴ γινόταν σχεδὸν τελετουργικά: τὰ χρήματα ρίχνονταν σὲ ἓνα *σινι* (οἰκιακὸ σκεῦος)⁷⁹. Τὸ ποσὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας μποροῦσε νὰ φτάσει κατὰ καιροὺς ἀπὸ πεντακόσια μέχρι δυὸ καὶ τρεῖς χιλιάδες γρόσια (ἢ πληρωμὴ γινόταν σὲ τουρκικὲς χρυσὲς λίρες)⁸⁰ καὶ ἦταν πολὺ μεγαλύτερο γιὰ μία ὁμορφὴ κοπέλλα ἢ ἓνα γαμπρὸ πλούσιο.

74. Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου, Βούλγαροι ἢ Ἕλληνες ἦσαν οἱ Καρυῶται; *Θρακικά* 13 (1940) 189. Κ. Κουκίδη, Λεξιλόγιον ἐλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 147. Κ. Λ., *Χφ* 3085, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 13. *Χφ* 3075 σ. 4, Δέσποινα Βλαΐδου, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Μουσουλμάνων κατοίκων πόλεως Διδυμοτείχου, 1966. *Χφ* 3080 σ. 4, Ἰωάννης Κουφόρς, Ἐλαφοχώριον Διδυμοτείχου, 1966. *Χφ* 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10. *Χφ* 2374, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 84 - 85. *Χφ* 3064, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5. *Χφ* 3055 σ. 10. Δημ. Πατρώνας, Κισσάριον Λαβάρων Διδυμοτείχου, 1966. *Χφ* 3234 σ. 23, Ἀριστοφάνης Π. Κουλερής, Ἀμφία Ροδόπης (προσφ. ἐκ τοῦ χωρίου Χάσκιοι - Καθάριον Ἀνατ. Θράκης), 1968. *Χφ* 2343 σ. 287, Δ. Πετροπούλου, Στ. Καρακάση, Ψαθάδες Διδυμοτείχου, 1960. *Χφ* 229 σ. 198, Σ. Μανασίδης, Χατζηγέρριον Κισσάνης, 1880. *Χφ* 1104 σ. 10 καὶ 21, Γ. Ἀ. Μέγας, Μεσημβρία Ἀνατολ. Θράκης, 1937.

75. Κ. Λ., *Χφ* 2336 σ. 44, Δημήτριος Σεϊτανίδης, Σουφλί, 1956.

76. Κ. Λ., *Χφ* 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7, Ν. Βαφείδου, Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου (κατὰ ἀνακοίνωσιν Χρήστου Παπασταματίου). *Θρακικά* 18 (1943) 303.

77. Κ. Λ., *Χφ* 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7.

78. Κ. Λ., *Χφ* 1687 σ. 11, Δημ. Σεϊτανίδης, Σουφλί 1951.

79. Κ. Λ., *Χφ* 3062, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7. *Χφ* 3054, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10.

80. Κ. Λ., *Χφ* 3084, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1 - 2. *Χφ* 2336, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 44. Ν. Βαφείδου, Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 303.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης θεωροῦσαν τὸ μπαμπά-χακὶ σὰν δίκαια πληρωμή, γιατί ἦταν ἀμοιβή τοῦ πατέρα ποὺ ξόδεψε γιὰ νὰ μεγαλώσει τὴ νύφη⁸¹ ἢ γιατί χρειαζόταν γιὰ νὰ συμπληρωθοῦν τὰ προικιά (ροῦχα, στρώματα κ.ἄ.) τῆς νύφης.⁸² γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἄλλωστε δίνονταν μπαμπάκι, μαλλὶ ἢ νῆμα⁸³. Ἄλλοι ἀντίθετα ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ γάμος μὲ μπαμπά-χακὶ ἦταν μιὰ στυνγὴ ἀγοραπωλησία. Ἀπὸ κοινωνιολογικὴ ἄποψη τὸ ἔθιμο αὐτὸ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ στὴ γενικότερη κατηγορία τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογία «Bridewealth»⁸⁴. Τὸ μπαμπά-χακὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα μικρὸ δῶρο—τέτοια δῶρα ἄλλωστε ἀνταλλάσσονται κατὰ τὸ γάμο—ἀλλὰ μία ἀσφάλεια τοῦ γάμου, ἀφοῦ τὸ ποσὸ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἐπιστραφῇ σὲ περίπτωση διαλύσεως τοῦ γάμου μὲ ὑπαιτιότητα τῆς γυναίκας. Τὸ μπαμπά-χακὶ ἦταν ἐπὶ πλέον καὶ μία ἀποζημίωση στὴν πατέρα τῆς νύφης γιὰ τὴν ἀπώλεια τῶν ἐργατικῶν χεριῶν τῆς κόρης του.

Ὁ θεσμὸς τῆς προικοδοτήσεως τῆς νύφης μὲ ἀκίνητα καὶ χρήματα (τράχωμα)⁸⁵ εἶναι νεώτερο φαινόμενο στὶς ἀγροτικές περιοχὲς τῆς Θράκης καὶ ὀφείλεται σὲ ἐπιδράσεις τῆς νότιας Ἑλλάδας. Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ὁ θεσμὸς αὐτὸς τείνει νὰ γενικευθῇ, ἐνῶ ἀντίθετα τὸ μπαμπά-χακὶ ἐξαφανίζεται.

Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ, δηλ. ἡ ἀντικατάσταση τῆς ἐξαγορᾶς τῆς νύφης (μπαμπά-χακὶ) μὲ τὴν προικοδότηση, ὀφείλεται στὴ γενικότερη ἀλλαγὴ τῆς δομῆς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκογένειας. Ἡ προικοδότηση τῆς νύφης ἀποτε-

81. Κ. Α., χφ 3062 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7.

82. Ἡ νύφη παλαιότερα δὲν ἐπαιρνε ἀκίνητα ἢ χρήματα γιὰ προίκα (κοινῶς λεγόμενο τράχωμα) ἀλλὰ μόνο προικιά δηλ. ροῦχα, κλινოსκεπάσματα, ἐπιπλα, βλ. σχετικὰ Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 9. Χφ 3064, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7. Χφ 3057, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 6. Χφ 1687 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 14. Χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 29. Οἱ κοινὸν νόμου Χ. Λουῖζου, Λαογραφικὰ Ταῖφυρίου Καλλιπόλεως. Θρακικὰ 6 (1935) 321.

83. Κ. Α., χφ 2374, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 107. Χφ 3058 σ. 4, Παναγ. Γκαμπσάλας, Λύρα Φυλακτοῦ Σουφλίου, 1966.

84. Michel Panoff, Michel Perrin, Dictionnaire de l'Ethnologie, ἔκδ. Petite Biblioteque Payot, Παρίσι 1973 σ. 48.

85. Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Δύο ἐγγραφα ἐκ Φιλόλεως τοῦ 19 αἰῶνος. Θρακικὰ 2 (1929) 364. Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Κῶδιξ Νικηφόρου Φιλόλεως, Θρακικὰ 15 (1941) 72. Κ. Χουρμουζιάδου, Γλωσσάριον Τσακηλίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 282. Θεοδώρου Π. Κιακίδου, Ἱστορία Σαμνακοβίου καὶ Περιχώρων. Θρακικὰ 33 (1960) 123. Κωνστ. Χατζοπούλου, Σαράντα Ἐκκλησίαι. Θρακικὴ Ἐπετηρὶς 1897 σ. 194. Μυρτίλου Φθινοπωρινὰ κύματα [Ἀνατ. Ρωμυλία]. Θρακικὴ Ἐπετηρὶς 1897 σ. 211. Κατίνας Βεΐκου-Σεραμέτη, Γλωσσάριον Ἐπιβατῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 315. Θεοχ. Παπαδοπούλου, Λαογραφικὰ Δορκάδος. ΑΘΘ 30 (1964) 325. Χρήστου Γ. Γιαννοπούλου, Λαογραφικὰ Πραγγίου Ἑβρου. ΑΘΘ 30 (1964) 364. Κ. Α., χφ 1104, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 54. Χφ 2392, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 111.

λεῖ ἐπίσης καὶ μία ἀσφάλεια γιὰ τὸ γάμο, ἐφ' ὅσον ὁ γαμπρὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐπιστρέψει τὴν προίκα σὲ περίπτωση διαλύσεως τοῦ γάμου. Συνδυάζεται ὁμως μὲ τὸ δικαίωμα τῶν γυναικῶν νὰ κατέχουν ἑγγεια ἰδιοκτησία, κάτι ποὺ δὲν ὑπῆρχε πρὶν, καὶ ἔχει σχέση καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν πόλεων καὶ τὴ μετανάστευση. Οἱ γονεῖς ἐνδιαφέρονται τώρα νὰ βροῦν γαμπροὺς ἀπ' τὶς πόλεις μὲ μία καλὴ δουλειά, δημόσιους ὑπαλλήλους κ.ἄ. γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὶς θυγατέρες τους. Ἕνας τέτοιος γάμος ἐπιτυγχάνεται μὲ καλὴ προίκα⁸⁶. Ἡ προίκα πρέπει νὰ συσχετισθῇ καὶ μὲ τὴ μετανάστευση καὶ τὴν ἀστυφιλία, γιατί τὸ ἀρσενικὸ στοιχεῖο, πιδὲ κινητικὸ, ἐγκαταλείπει τὰ χωριά καὶ τὰ χωράφια τῶν γονιῶν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαταράσσεται ἡ ἀριθμητικὴ ἀναλογία ἀνδρῶν – γυναικῶν. Οἱ γαμπροὶ σπανίζουν στὰ χωριά καὶ γι' αὐτὸ προσελκύονται μὲ τὴν προίκα. Παλαιότερα πολλὰς Ἑλληνίδες στὴν Ἀνατ. Ρωμυλία προτιμοῦσαν νὰ παντρεύονται Βουλγάρους, γιατί αὐτοὶ δὲν ζητοῦσαν προίκα⁸⁷. Ἐξαιρετικὰ ὁμως ὁμορφες κοπέλλες παντρεύονται καὶ χωρὶς προίκα⁸⁸.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ μπαμπά-χακὶ εἶναι, ὅπως εἶδαμε, κατὰ κάποιον τρόπο μία ἀποζημίωση στὴν οἰκογένεια τῆς νύφης, τὸ τράχωμα εἶναι μιὰ ἀποζημίωση ποὺ δίνεται στὸ γαμπρό, ἐφ' ὅσον ἡ γυναίκα, ὅταν ζῇ στὴν πόλιν, δὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ παραμένει στὸ σπίτι καὶ μεγαλώνει τὰ παιδιά.

Οἱ Θράκες ὑποστηρίζουν διάφορες ἀπόψεις γιὰ τὴν παραπάνω ἀλλαγὴ. Ἄλλοι λένε, ὅπως προαναφέρθηκε, ὅτι τὸ μπαμπά-χακὶ ἦταν μιὰ στυγνὴ ἀγοραπωλησία καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ⁸⁹. Ἄλλοι ἰσχυρίζονται ὅτι παλαιότερα ἡ γυναίκα εἶχε μεγαλύτερη ἀξία καὶ ὅτι ἦταν τὸ ἰσχυρὸ φύλο⁹⁰, ἀφοῦ οἱ ἄνδρες ἔπρεπε νὰ πληρώσουν πολλὰ χρήματα γιὰ νὰ τὶς ἀποκτήσουν, ἐνῶ τώρα ἔχουν χάσει τὴ δύναμή τους, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν εὐκόλα ἄνδρα χωρὶς προίκα⁹¹. Ἄλλοι ἀναφέρουν ὅτι ἡ προίκα εἶναι ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία πολλὰς φτωχὰς κοπέλλες, ὕγιεινὰ σωματικὰ καὶ ἠθικὰ δὲν παντρεύον-

86. Κωνστ. Χατζοπούλου, Σαράντα Ἐκκλησίαι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 194. Μυρτίλου Φθινοπωρινὰ κύματα [Ἀνατ. Ρωμυλία], ἐνθ' ἄνωτ., σ. 211. Κ.Μ. Ἀποστολίδου, Δύο ἑγγαφα ἐκ Φ/πόλεως τοῦ 19 αἰῶνος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 364. Κ.Μ. Ἀποστολίδου, Κώδιξ Νικηφόρου Φ/πόλεως, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 72. Κ. Χουρμουζιάδου, Γλωσσάριον Τσακηλίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 282. Κ. Λ., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 30.

87. Κωνστ. Χατζοπούλου, Σαράντα Ἐκκλησίαι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 194. Μυρτίλου Φθινοπωρινὰ κύματα [Ἀνατ. Ρωμυλία], ἐνθ' ἄνωτ. σ. 211.

88. Κ. Λ., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 30.

89. Κ. Λ., χφ 1687, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 11.

90. Κ. Λ., χφ 3234, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 23.

91. Θεοδώρου Π. Κιακίδου, Ἱστορία Σαμνακοβίου καὶ Περιχώρων, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 123. Μυρτίλου Φθινοπωρινὰ κύματα [Ἀνατ. Ρωμυλία], ἐνθ' ἄνωτ., σ. 211. Χρήστου Γ. Γιαννοπούλου, Λαογραφικὰ Πραγγίου Ἐβρου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 364.

ται⁹², ἐνῶ ἀδελφοὶ καὶ πατέρες ἀπογυμνώνονται ἀπὸ τὴν ἀκίνητη περιουσία πὺ ἀλλάζει κυριότητα σὰ νυφικὸ ἐξάρτημα⁹³. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις βίαιης διαλύσεως ἀρραβόνων ἀπὸ χωρικοὺς ἐξαγριωμένους γιὰ τὴν προικοδότηση τῆς νύφης⁹⁴. Ὡστόσο ὁ θεσμὸς τῆς προίκας ἔχει ἐπικρατήσῃ.

Ἡ προικοδότηση τῆς νύφης γίνεται μὲ εἰδικὸ ἔγγραφο, προικοσύμφωνο, πὺ καλεῖται *προικοχάρτι* ἢ *ἐγκλαβή* ⁹⁵. Σ' αὐτὸ ἀναφέρονται λεπτομερῶς, ὅσα δίνει ὁ πατέρας στὴ νύφη κινητὰ καὶ ἀκίνητα. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ συντάσσεται συνήθως κατὰ τὸν ἀρραβῶνα. Ἐγγραφα προικοδοτήσεως πὺ σώζονται στὴν Ἐπισκοπὴ Φιλίππουπόλεως δείχνουν ὅτι ἡ προικοδότηση τῆς νύφης μὲ ἀκίνητα ἦταν πολὺ παλαιὰ συνήθεια σὲ ὀρισμένες περιοχὲς τῆς Θράκης καὶ κυρίως στὴν Ἀνατ. Ρωμυλία. Τὸ φαινόμενο τοῦτο παρατηρεῖται στὰ ἀστικά κέντρα⁹⁶.

Ὁ θεσμὸς τοῦ μπαμπά-χακὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀναχθῇ στὴν προχριστιανικὴ ἐποχὴ παρὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ὅτι οἱ Θράκες ἀγόραζαν τὶς γυναῖκες τοὺς ἐναντι χρημάτων πολλῶν ⁹⁷. Καὶ τοῦτο γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ, μέσα ἀπὸ τὶς περιόδους ἐξελληνισμοῦ τῆς Θράκης, εἶναι ἀπίθανη. Εἶναι μᾶλλον πιὸ σωστὸ νὰ συσχετισθῇ ὁ θεσμὸς μὲ μία ἰσχυρὴ σλαβικὴ ἢ τουρκικὴ ἐπίδραση, ὅπως ἄλλωστε δείχνει καὶ ἡ ὀνομασία του, σὲ συνδυασμὸ ὅμως μὲ τὶς εἰδικὲς τοπικὲς οἰκολογικὲς συνθηκὲς καὶ τὶς οἰκονομικὲς ἀσχολίες τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης.

Η ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ἐνας τρόπος γιὰ νὰ καθορισθῇ ἡ δομὴ τῆς οἰκογένειας εἶναι νὰ μελετηθῇ ὁ μηχανισμὸς, μὲ τὸν ὅποιο ἡ περιουσία, κινητὴ ἢ ἀκίνητη μεταβιβάζε-

92. Χρήστου Γ. Γιαννοπούλου, Λαογραφικὰ Πραγγίου Ἐβρου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 364.

93. Αὐτόθι.

94. Οἰκονόμου Χ. Λουῖζου, Λαογραφικὰ Ταΐφυρίου. *Θρακικά* 6 (1935) 321.

95. Δ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Μαῖστρου Ἀνατ. Θράκης, *ΑΘΘ* 9 (1942 - 43) 187. Κατίνας Βεῖκου-Σεραμέτη, Γλωσσάριον Ἐπιβατῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 265. Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Δύο ἔγγραφα ἐκ Φ/πόλεως τοῦ 19 αἰῶνος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 364. Κωνστ. Χατζοπούλου, Λαογραφικὰ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. *Θρακικά* 2 (1929) 453 - 454. Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Προικοσυμφωνιῶν Κῶδιξ Νικηφόρου (τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Φ/πόλεως (1835 - 1859). *Θρακικά* 10 (1938) 386. Κ. Παπαϊωαννίδου, Λαογραφικὰ Σωζοπόλεως. *Θρακικά* 19 (1944) 274. Κ. Λ., χφ 1104, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 54.

96. Κ. Μ. Ἀποστολίδου, Κῶδιξ Νικηφόρου Φιλίππουπόλεως. *Θρακικά* 15 (1941) 72.

97. Ἡρόδοτος, Ε (Τερψιχόρη), 6. Ξενοφῶν, Κύρου Ἀνάβασις, VII 2,38. Ἡρακλείδης Ποντικός, XXVII THRACUM.

ται κατὰ τὴν κυκλικὴ ἀνάπτυξη τῆς οἰκογενειακῆς ομάδας στὰ ἐπιζῶντα μέλη τῆς οἰκογένειας. Στὴ Θράκη ἡ περιουσία μπορεῖ νὰ εἶναι γῆ (χωράφια, βοσκότοποι,) οἰκήματα (σπίτια, μαγαζιά κ.ἄ.), ζῶα (πρόβατα, γίδια, χοῖροι, ἀγελάδες κ.ἄ.), ἀντικείμενα τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ διάφορα ἀτομικὰ εἶδη (ρουχισμός, ἐνδύματα, κοσμήματα).

Παλαιότερα, ὅταν ἡ μεγάλη οἰκογένεια (joint family) βρισκόταν σὲ πλήρη ἀνάπτυξη, ὅλη ἡ περιουσία, κινητὴ καὶ ἀκίνητη, ἀνῆκε σ' αὐτὴ τὴν οἰκογένεια καὶ ἰδιαίτερα στὸ διευθύνοντα, δηλ. τὸν πιὸ ἡλικιωμένο ἄρρενα (παππού, πατέρα, μεγάλο ἀδελφό κ.ἄ.). Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ περιουσία, καὶ κυρίως ἡ ἔγγεια, δὲν διαιρεῖτο εὐκόλα. Ὁ πατέρας προσπαθοῦσε, ὅσο ζοῦσε, νὰ κρατήσῃ τοὺς παντρεμένους γιους κοντὰ του. Στὴ μεγάλη αὐτὴ οἰκογένεια, εἴτε αὐτὴ ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἕνα πατέρα καὶ τοὺς παντρεμένους γιους μὲ τὰ παιδιά τους εἴτε ἀπὸ ἕναν ἀριθμὸ παντρεμένων ἀδελφῶν, ὑπῆρχε ἕνα κοινὸ ταμεῖο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὅλοι κάλυπταν τὶς ἀνάγκες τους. Ὅταν ὅμως οἱ ἀδελφοὶ δὲν μποροῦσαν νὰ συνεργασθοῦν, τότε μοίραζαν τὴν πατρικὴ περιουσία σὲ ἴσα μερίδια καὶ χωρίζαν. Ἡ πατρικὴ περιουσία μοιραζόταν μόνο μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν. Τὰ κορίτσια δὲν ἔπαιρναν τίποτα⁹⁸, ἀλλὰ οἱ ἀδελφοὶ εἶχαν ὑποχρέωση νὰ τὰ προστατεύσουν, ἰδίως ἂν ἦσαν ἀνύπαντρα. Σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις τοὺς ἄφηναν κάτι γιὰ νὰ κάνουν τὰ προικιά τους. Τὸ μοῖρασμα τῆς πατρικῆς περιουσίας γινόταν συνήθως μὲ λαχνό, (κλήρο, κληροτεμάχιο), γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ συγκρούσεις στὸ μοῖρασμα τῶν κτημάτων.⁹⁹ Ἐν τούτοις μερικὲς φορὲς οἱ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν γιὰ τὰ κτήματα ἦσαν καὶ αἱματηρές. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιουσία οἱ γιοὶ κληρονομοῦσαν καὶ τὰ χρέη τοῦ πατέρα τους καὶ ἔπρεπε νὰ τὰ ξοφλήσουν ἀπὸ κοινοῦ¹⁰⁰. Ἡ κληρονομιά λεγόταν *μράς*¹⁰¹.

Μεταγενέστερα, ὅταν ἡ μεγάλη οἰκογένεια ἄρχισε νὰ διαλύεται, ὁ πατέρας ἔκανε διαθήκη ἐγγραφῇ ἢ προφορικῇ στὸ *μουχτάρη* (πρόεδρο) τοῦ χωριοῦ¹⁰² μὲ σκοπὸ νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ κληρονομικὲς διαφορὲς μετὰ τὸ θάνατό του. Κληροδοτοῦσε ὅλη σχεδὸν τὴν περιουσία στὰ ἀγόρια, ἀλλ' ἄφηνε ἕνα μερίδιο στὴ γυναῖκα του (*ἀντρομοίρι*) καὶ σπάνια στὶς κόρες του. Τὸ μερίδιο ποὺ ἔπαιρναν οἱ κόρες ἦταν ἐντελῶς συμβολικὸ καὶ κυρίως δινόταν στὶς ἀνύπαντρες. Πολλοὶ γιὰ ἀσφάλεια τὸ κληροδοτοῦσαν μὲ ἀγοραπωλησία¹⁰³. Οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μητέρα σὲ σχέση μὲ τὶς ἀδελφές καὶ τὶς κόρες

98. Κ.Λ., 3089, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 19.

99. Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατ. Θράκης. ΑΘΘ 8 (1941 - 42) 169.

100. Κ. Λ., χφ 2066, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 5.

101. Κ. Χουρμούζιάδου, Γλωσσάριον Τσακηλίου. Θρακικά 15 (1941) 240.

102. Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατ. Θράκης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 169.

103. Χρήστου Γ. Γιαννοπούλου, Λαογραφικὰ Πραγγίου Ἐβρου. ΑΘΘ 30 (1964) 402. Κ. Λ. χφ 2066 ἐνθ' ἀνωτ., σ. 5.

ἐπαιρναν πάντοτε διπλάσιο μερίδιο¹⁰⁴ ἀπὸ τὴν ἀκίνητη περιουσία. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, ἂν ὑπῆρχε ἀνύπαντρο ἀγόρι, ἔμενε μὲ τὴ μητέρα του καὶ αὐτὸ κληρονομοῦσε τὸ μερίδιο τῆς (*γεροντομοίρι* ἢ *γηροκόμι*) μαζί μὲ τὸ πατρικὸ σπίτι, ὅπου θὰ ἔμενε μαζί τῆς ¹⁰⁵.

Στὰ παλαιότερα χρόνια τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τῶν γυναικῶν ἦσαν ἀνύπαρκτα στὰ χωριά. Τὰ κορίτσια ἐπαιρναν μόνο τὰ προικιά τους καὶ σπανιότατα μποροῦσαν νὰ κληρονομήσουν ἀκίνητη ἢ κινητὴ περιουσία ἀπὸ τὴ μητέρα τους. Παρὰ τὴν ὑπαρξὴ νόμου ποὺ θέσπιζε προίκα καὶ κληροδότηση σὲ ὅλα τὰ τέκνα, τὰ κορίτσια, ἐπειδὴ ἔφευγαν ἔξω μὲ τὸ γάμο καὶ πολλές φορὲς μακριά, σὲ ἄλλα χωριά, δὲν ἐπαιρναν γῆ.

Στὴν εἰδικὴ περίπτωση ποὺ ὁ πατέρας εἶχε μόνο κορίτσια ἢ ἓνα κορίτσι, τότε τὴν περιουσία δὲν τὴν ἐπαιρναν οἱ ἀδελφοί του, ἀλλὰ οἱ κόρες του καὶ ἡ γυναίκα του. Πάντως ἡ συνήθεια διέφερε ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Ὅταν ἡ πατέρα εἶχε ἓνα κορίτσι, ἐπαιρνε μέσα *γαμπρό*, *σώγαμπρο* ¹⁰⁶, στὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἔγραφε μὲ πράξη συμβολαιογραφικὴ ἓνα μέρος τῆς περιουσίας του. Τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ τὸ ἄφηνε μετὰ τὸ θάνατό του καὶ ἀφοῦ ὁ σόγαμπρος θὰ εἶχε δεῖξει ἐμπρακτὰ τὴν ἀφοσίωση στὸν πεθερὸ καὶ τὴν κόρη του. ¹⁰⁷ Ἄν ὁ πατέρας εἶχε περισσότερα κορίτσια, τότε τὰ πράγματα δὲν ἦσαν τόσο ἀπλά. Σὲ ὀρισμένα χωριά ὁ πατέρας ἐπαιρνε τὸ σόγαμπρο γιὰ τὸ κορίτσι ποὺ ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα, ¹⁰⁸ σὲ ἄλλα χωριά γιὰ τὸ *τρανὸ* (μεγάλο) ἢ γιὰ τὸ μικρότερο, ¹⁰⁹ ἐνῶ σὲ ἄλλα χωριά κατὰ κανόνα γιὰ τὸ μικρότερο. Οἱ παραλλαγὲς αὐτὲς ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὶς διαφορὲς στὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς δομὲς τῶν χωριῶν. Συνήθως τὰ ἄλλα κορίτσια, ποὺ παντρεύονταν ἔξω, δὲν ἐπαιρναν τίποτα. Σπανιότατα ἔδινε καὶ σ' αὐτὰ ὁ πατέρας κάτι γιὰ συγχώρεση, κανένα χωράφι ἢ λεφτά. ¹¹⁰ Ἀκόμη πιὸ παλαιὰ σ' ὀρισμένα χωριά οἱ ἀδελφοὶ τοῦ πατέρα κρατοῦσαν τὴν περιουσία του μετὰ τὸ θάνατό του, ἂν αὐτὸς δὲν εἶχε γιούς καὶ δὲν ἔδιναν τίποτα στὶς κόρες του. Αὐτὸ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀντίδραση τοῦ Πατριαρχείου (ἀρχὲς 18ου αἰῶνα), ποὺ ἐπιδίωξε

104. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατ. Θράκης. ΑΘΘ 8 (1941 - 42) 169. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοποῦ Ἀνατ. Θράκης. ΑΘΘ 5 (1938 - 39) 159. Κ. Λ., χφ 3535, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 90.

105. Κ. Λ., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 19 καὶ 32. Χφ 2066 σ. 1 - 2, Ἰωάννης Παρασκευόπουλος Διδυμότειχον, 1966. Χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 6.

106. Κ. Λ., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 31.

107. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατ. Θράκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 170.

108. Κ. Λ., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10.

109. Κ. Λ., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 31.

110. Αὐτόθι.

μὲ εἰδικὴ διάταξη¹¹¹ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ δίκαιο. Κορίτσι ποὺ δὲν ὑπάκουε στὸν πατέρα του καὶ ἔφευγε μὲ τὸν ἀγαπητικό του ἀποκληρωνόταν.¹¹²

Μὲ τὶς νεώτερες ἐξελίξεις τῆς οἰκογένειας στὴ Θράκη, τὴν ἀνάπτυξη τῶν πόλεων, τὴν μετανάστευση, τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα ἀλλάζουν μορφή. Ἡ μεγάλη οἰκογένεια θεωρεῖται ὅτι ἀνήκει στὸ παρελθόν. Οἱ οἰκογενειακοὶ θεσμοὶ ἀρχίζουν τώρα νὰ γίνονται πιὸ εὐέλικτοι καὶ ἐλαστικοί. Ὁ πατέρας μοιράζει τὴν περιουσία του καὶ στὰ ἀγόρια καὶ στὰ κορίτσια, ἀκόμη κι ὅταν βρίσκεται στὴ ζωὴ. Τοῦτο συμβαίνει, γιατί οἱ γιοὶ καὶ οἱ κόρες, ὅταν παντρεύονται, ζητοῦν τὸ μερίδιό τους. Τὰ παιδιὰ παντρεύονται κατὰ σειρὰ ἡλικίας.¹¹³ Τὸ μικρότερο ἀγόρι μένει στὸ σπίτι τοῦ πατέρα, γιὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ ἐπώνυμο τῆς οἰκογένειας. Τὸ παιδί αὐτὸ κρατᾷ τὸ μερίδιό του καθὼς καὶ τὸ πατρικὸ σπίτι μαζί μὲ τὸ μερίδιο τῶν γονιῶν του (γρηροκόμι).

Ὁ χωρισμὸς τῶν νέων ζευγαριῶν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια γίνεται τὸ φθινόπωρο. Οἱ γάμοι τελοῦνται συνήθως τὸ Γενάρη, ἀλλὰ οἱ νεόνυμφοι μένουν στὸ σπίτι ὅλο τὸ χειμῶνα, τὴν ἀνοιξή καὶ τὸ καλοκαίρι καὶ ἐργάζονται μαζί μὲ τοὺς γονεῖς. Τὸ Σεπτέμβρη παίρνουν τὸ μερίδιό τους στὸ χωράφι, ἓνα ζευγάρι, ἓνα ἀμάξι, καινούργιο σπίτι, τρόφιμα, σπόρο καὶ ζοῦν χωριστά.¹¹⁴ Τὰ κορίτσια παντρεύονται ἔξω ἀλλὰ γιὰ νὰ εὐοδωθῇ ἓνας τέτοιος γάμος εἶναι ἀπαραίτητη ἡ προίκα σὲ χρήματα ἢ γῆ. Οἱ ἀδελφοὶ ἐπιδιώκουν νὰ κρατήσουν τὴ γῆ καὶ ἔτσι ἐργάζονται καὶ δίνουν στίς ἀδελφές κυρίως χρήματα γιὰ ἀγορὰ οἰκίας ἢ διαμερίσματος στὴν πόλη. Ὅταν ὁ πατέρας ἔχει μόνο κόρες, παντρεύει ἔξω τὶς μεγάλες μὲ προίκα καὶ κρατᾷ τὴ μικρότερη του παίρνοντας σῶγαμπρο στὸ σπίτι.

Ἄν κανεὶς πεθάνει ἄτεκνος, τότε ἡ περιουσία του περιέρχεται στοὺς ἀδελφούς του (ἀδερφομοίρι). Ἄν δὲν ἔχει καθόλου συγγενεῖς, τότε ἀφήνει τὴν περιουσία στὴν ἐκκλησία (βακούφι). Ἡ τεκνογονία ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν κληρονόμηση τῆς περιουσίας. Ὅποιος δὲν ἔχει παιδιὰ θεωρεῖται στιγματισμένος. Ἄν εἶναι ἄνδρας λέγεται *μισίρης* (ἄγονος), ἂν εἶναι γυναίκα *ξίρα* (στεῖρα). Πιστεύεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔχουν τιμωρηθῇ ἀπὸ τὸ θεό: «σὺ ἂν ἦσαν καλὴ δὲ θὰ σὶ χώριζι (=ξεχώριζε) κι ὁ θιός! *Ξίρα!*»¹¹⁵ Πάντως ὅσοι δὲν ἔχουν παιδιὰ ἐπιδιώκουν νὰ υἱοθετήσουν κανένα ὄρφανό

111. Δημήτριος Σ. Γκίνης, Περίγραμμα Ἱστορίας τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 26, Ἀθῆναι 1966, σ. 164, (ὅπου Διάταξις ΠΚ Ἱερεμίου Γ', 1715 - 1733).

112. Κ. Α., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 21.

113. Κ. Α., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 26.

114. Κ. Α., χφ 2066, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 4 - 5.

115. Κ. Α., χφ 3063 σ. 17, Σοφία Κρυσταλλίδου, Κρωτὴ Διδυμοτείχου, 1966. Χφ 3057 σ. 5, Ἀθανάσιος Παύλης, Κοτρωνιά Δαδιδῆς Σουφλίου, 1966,

ἀγόρι ἢ κορίτσι (παραπαίδι, παρακόρη, ψυχογιός, ψυχοκόρη), γιὰ νὰ ἀφήσουν σ' αὐτὸ τὴν περιουσία τους.¹¹⁶ Τὰ παιδιὰ αὐτὰ μπορεῖ νὰ εἶναι εἴτε μακρινὰ ἀνήψια εἴτε ὁλότελα ξένα.

Ὅταν μία γυναῖκα ἄτεκνη μένει χήρα, μπορεῖ νὰ παραμείνει στὸ σπίτι τοῦ πεθεροῦ, ποὺ τὴν προστατεύει, ἢ νὰ γυρίσει στὸν πατέρα της.¹¹⁷ Ἄν θέλει, μπορεῖ νὰ ξαναπαντρευτῇ κανένα χῆρο. Τότε ὅμως φεύγει ἀπὸ τὸν πεθερό της. Ἄν μία χήρα ἔχει παιδιὰ καὶ θέλει νὰ φύγει γιὰ νὰ ξαναπαντρευτῇ, κρατάει τὰ κορίτσια, ἐνῶ ἀφήνει τὰ μεγάλα ἀγόρια στὸν πεθερό της γιὰ νὰ τὸν κληρονομήσουν.¹¹⁸ Ὅταν μία γυναῖκα πεθάνει ἄτεκνη ἢ προίκα ἐπιστρέφεται στοὺς γονεῖς της ἢ τοὺς ἀδελφούς της,¹¹⁹ σὲ μερικὰ ὅμως χωρὶς μπορεῖ νὰ παραμείνει καὶ στὸν ἄντρα της.¹²⁰ Ἐπίσης σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὸ μπαμπά-χακὶ παραμένει στὸν πατέρα της ἢ στοὺς ἀδελφούς της.¹²¹ Ἄν ἔχει παιδιὰ, τότε ἡ περιουσία της (προίκα) μένει κατὰ κανόνα στὸν ἄντρα της (γυναικομοίρι), γιὰ νὰ τὴν κληρονομήσουν τὰ ὀρφανὰ της.¹²² Τὸ μερίδιο τῆς γυναίκας εἶναι κτῆμα τοῦ ἀνδρα, ποὺ τὸ διανέμει στὰ παιδιὰ κατὰ τὸ δοκοῦν.¹²³ Ὅταν ἡ γυναῖκα θέλει διαζύγιο, ὁ ἄνδρας της δὲν δίνει πίσω τὴν προίκα της. Ἀντίθετα, ἂν χωρίσει αὐτός, τῆς τὰ δίνει ὅλα. Τὰ ἀγόρια τότε πηγαίνουν μὲ τὸν πατέρα καὶ τὰ κορίτσια μὲ τὴ μητέρα χωρὶς διατροφή.¹²⁴

Ἀπὸ τὰ παραπάνω συνάγεται ὅτι ὑπάρχει μία καταφανὴς σχέση τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων μὲ τὴν ὅλη δομὴ τῆς οἰκογένειας, τὴν ἐγκατάσταση μετὰ τὸ γάμο, τὴν συγγενολογικὴ ὀρολογία κ.λπ. Εἴχαμε δηλ. παλαιότερα μία ἀρρενογονικὴ συγγενικὴ ὁμάδα μὲ δικαιώματα ἰδιοκτησίας, ἐνῶ τελευταῖα μία ἀρρενο-θηλυγονικὴ συγγενικὴ ὁμάδα μὲ δικαιώματα ἰδιοκτησίας. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ παρακολουθεῖ τίς ἄλλες ἀλλαγές στὴ δομὴ τῆς οἰκογένειας.

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΣΥΓΓΕΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ

Οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν συγγενῶν καθὼς καὶ τὰ συναισθήματα ποὺ τοὺς συνδέουν καθορίζονται ἀπὸ τὴ δομὴ τῆς οἰκογένειας. Μεγάλῃ σημασίᾳ

116. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 11.

117. Κ. Α., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 32. Χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10.

118. Κ. Α., χφ 3089, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 32.

119. Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατ. Θράκης. ΑΘΘ 8 (1941 - 42) 169.

120. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10.

121. Αὐτόθι.

122. Δημητρίου Ἀ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατ. Θράκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 169.

123. Κ. Α., χφ 2066, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 5.

124. Κ. Α., χφ 2068, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 11.

γιὰ τὴν κατανόηση τῶν σχέσεων αὐτῶν ἔχει, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ἡ μελέτη τῆς συγγενολογικῆς ὁρολογίας.¹²⁵

Πρῶτα - πρῶτα οἱ σχέσεις τῶν γονιῶν μὲ τὰ παιδιὰ εἶναι αὐστηρὰ τυπικές. Ἰδιαίτερα οἱ σχέσεις τῶν γιῶν μὲ τὸν πατέρα χαρακτηρίζονται ἀπὸ φόβο καὶ εἶναι πολὺ συγκρατημένες.¹²⁶ Γιὰ τὰ παιδιὰ ὁ πατέρας ἦταν ὁ ἀφέντης, δηλ. ὁ κύριος. Ἀκόμη καὶ παντρεμένοι γιοί, ἔπρεπε νὰ ὑπακούουν στὸ πατέρα καὶ νὰ κάνουν τὶς δουλειὲς ποὺ τοὺς καθόριζε.¹²⁷ Στὸ ἀργαστήρι (καφενεῖο) ποὺ σύχναζαν οἱ μεγάλοι, οἱ νέοι δὲν πῆγαιναν,¹²⁸ ἰδιαίτερα οἱ γιοί ποτὲ δὲν πλησίαζαν, ὅταν ἤξεραν ὅτι ἦταν μέσα ὁ πατέρας τους. Ἄν τοὺς ἔβλεπε ἐκεῖ, μποροῦσε καὶ νὰ τοὺς κτυπήσει.¹²⁹ Ὑπῆρχαν χωριστὰ καφενεῖα γιὰ τοὺς νέους καὶ γιὰ τοὺς γέρους. Ποτὲ ἐπίσης ὁ πατέρας δὲν ἐκδήλωνε τὴν ἀγάπη του στὰ μικρὰ παιδιὰ του. Λένε: «ἐκαμαν τότε πολλὰ πιδιὰ κι αὐτὰ φοβοῦνταν τοῦ μπαμπὰ κι δὲν ἐπιρῶν θάρρος. Οὔτι ἐπιρῶν τὰ πιδιὰ στὴν ἀγκαλιά. Ἰγὼ ἀγαπῶ τὰ πιδιὰ μου τὰ χαίρουμι μὰ στὴν ἀγκαλιά μ' δὲν πῆρα οὔτι πιδὶ οὔτι ἀγγόνι, ὅταν μεγάλωναν τὰ πιδιὰ τότε ἐκαμναν ὅτι ἤθελαν».¹³⁰

Τὰ παιδιὰ καλοῦνται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τους. Ἄν ὅμως αὐτὸς ἔχει πεθάνει, καλοῦνται ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς μητέρας ἢ τῆς γιαγιάς τους, π.χ. ὁ Γιάννης τῆς Μαρίας ἢ ὁ γιὸς τῆς Ἑλένης.¹³¹ Σχετικὰ μὲ τὴν ὀνομασία τῶν παιδιῶν παλαιότερα στὴ βάπτισις ὁ νουνὸς ἔδινε ὅποιο ὄνομα ἤθελε, τώρα τὸ πρῶτο ἀγόρι παίρνει τὸ ὄνομα τοῦ παπποῦ ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὸ πρῶτο κορίτσι τῆς γιαγιάς πάλι ἀπὸ τὸν πατέρα του. Τὰ ὑπόλοιπα παιδιὰ παίρνουν ὀνόματα ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς μητέρας τους. Ἄν πεθάνει ἓνας γονιὸς πρὶν ἀπὸ τὴν βάπτισις, τότε τὸ παιδί παίρνει τὸ ὄνομά του, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι διαφορετικοῦ φύλου π.χ. Εὐθύμιος-Εὐθυμία.¹³²

Οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν στὴ μεγάλη οἰκογένεια καθορίζονταν ἀπὸ τὴν ἡλικία. Ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς ποὺ θὰ διαδεχόταν τὸν πατέρα στὴ διοίκηση τοῦ νοικοκυριοῦ εἶχε πάντοτε ἓνα αἶσθημα εὐθύνης ἀπέναντι στὰ μικρότερα ἀδέλφια του. Ἐθεωρεῖτο ὁ προστάτης τους. Αὐτὰ πάλι ὀφείλαν σ' αὐτὸν ἀπεριόριστη ὑπακοή καὶ βαθὺ σεβασμό, ὅπως καὶ στὸν πατέρα τους.

125. A. R. Badcliffe Brown, the social organization of Australian tribes, (Kin Terms and Kin Behaviour), ἐνθ' ἄνωτ., σ. 426 - 56.

126. Κ. Α., χφ 3053 σ. 2 - 3, Εὐστάθιος Καρανικολαΐδης, Διδυμότειχον, 1966.

127. Κ. Α., χφ 2374, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 63,

128. Χρήστου Γιαννοπούλου, Λαογραφικὰ Πραγγίου Ἑβρου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 364.

129. Κ. Α., χφ 3085, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16.

130. Κ. Α., χφ 3053, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 3.

131. Κ. Α., χφ 3057, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4.

132. Κ. Παπαϊωαννίδου, Λαογραφικὰ Σωζοπόλεως. Θρακικά 19 (1944) 272,

Πάντως μὲ τις νεώτερες ἐξελίξεις τῆς οἰκογένειας τὰ πρωτεῖα τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ ἔχουν μειωθῇ αἰσθητά. Ἐξ αἰτίας τῆς ἀσάφειας τῶν ρόλων τῶν ἀδελφῶν οἱ συγκρούσεις μεταξὺ τους εἶναι πολὺ συνηθισμένες. Κι αὐτὸ γιατί μεγαλύτερη σπουδαιότητα ἔχει ἀποκτήσει τώρα ὁ μικρότερος γιὸς (ἀποτεκνούδι), ἐφ' ὅσον αὐτὸς θὰ διαδεχθῇ τὸν πατέρα στὸ σπιτικό του. Ἔτσι τὰ αἰσθήματα τῶν γονιῶν πρὸς τὸ μικρότερο παιδί εἶναι πιὸ λεπτά. Συγκρούσεις ἐπίσης γίνονται πολλὰς φορές γιὰ προβλήματα κληρονομικὰ σχετιζόμενα μὲ τὰ χωράφια.

Μεταξὺ τῶν κοριτσιῶν καὶ τῶν γονιῶν δὲν ὑπάρχουν συνήθως προβλήματα. Βέβαια τὰ κορίτσια ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν στενὲς σχέσεις μὲ τὸν πατέρα τους, γιατί πάντοτε δουλεύουν κοντὰ στὴ μητέρα τους· ἀκριβῶς γι αὐτὸ τὸ λόγο εἶναι περισσότερο δεμένα συναισθηματικὰ μαζί της.

Ὅ,τι ἰσχύει γιὰ τοὺς ἀδελφοὺς μέσα στὴ μεγάλη οἰκογένεια ἰσχύει καὶ γιὰ τὶς ἀδελφές. Μὲ τις νεώτερες ἐξελίξεις ὅμως, ἰδιαίτερα ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἀρσενικὰ παιδιὰ, σπουδαιότερη θέση ἔχει ἡ μικρότερη κόρη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ πατέρας θὰ φέρει τὸ σῶγαμπρο. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει πάντοτε μία ἐπιφύλαξη στὶς σχέσεις τῶν μεγάλων ἀδελφῶν πρὸς τὴ μικρή.

Ἡ θέση τοῦ σῶγαμπρου σὲ σχέση πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς συγγενεῖς τῆς γυναικας του δὲν εἶναι καὶ τόσο ἐπίζηλη.¹³³ Ὁ σῶγαμπρος, γιὰ νὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκατασταθῇ σὲ ἓνα ξένο σπίτι, συνήθως διαθέτει περιορισμένα περιουσιακὰ στοιχεῖα. Ἡ ζωὴ σὲ ἓνα ξένο σπίτι ὑπὸ τὴν συνεχή ἐπίβλεψη τῆς πεθερᾶς καὶ τοῦ πεθεροῦ, ποὺ ἔχουν αὐξημένες ἀπαιτήσεις ἀπ' αὐτόν,¹³⁴ εἶναι πολὺ δύσκολη. Τὸ γεγονὸς ἔχει γίνῃ μὲ ἐπιτυχία ἀντικείμενο πολλῶν παροιμιῶν καὶ παροιμιόμυθων : *«κάποτε ἔγδερναν μὴν ἄλεποὺ ζωντανή καὶ τὴν ρωτοῦσαν πῶς αἰσθάνεται κι αὐτὴ ἀπάντησε καλύτερα ἀπὸ τὸ σῶγαμπρο»*.¹³⁵

Οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν συννυφάδων μπορεῖ νὰ εἶναι ἐχθρικές, ἀλλὰ συχνὰ καὶ φιλικές. Οἱ σχέσεις ὅμως κουνιάδων καὶ νύφης εἶναι πάντοτε δύσκολες, ὅπως λέει καὶ ἡ παροιμία : *«νύφη κι ἀνδραδέλφη τὸ κακὸ τ' ἀγκάθι — δυὸ συννυφιδίτσες σὰν περιστρελίτσες»*.¹³⁶

Ἡ νύφη ἀντιμετωπίζει πολλὰ προβλήματα στὸ νέο σπιτικό της. Ξένη, πολλὰς φορές μάλιστα ἀπὸ ἄλλο χωριό, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ὑπηρετεῖ καὶ νὰ σέβεται ὅλους τοὺς ἐξ ἀγχιστείας συγγενεῖς της. Παλαιότερα καλὴ νύφη

133. Κ. Α., χφ 3055 σ. 16, Δ η μ. Πα τ ρ ῶ ν α ς κ.ἄ., Κισσάριον Λαβάρων Διδυμοτείχου, 1966.

134. Δ η μ. Ἀ. Πε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Λαογραφικὰ Σκοπέλου - Πέτρας Ἀνατ. Θράκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 170 - 171.

135. Κ. Α., χφ 3055, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16.

136. Ἐ λ π ι ν ί κ η Σ τ α μ ο ὕ λ η - Σ α ρ σ ν τ ῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατ. Θράκη, Ἀθήνα 1956, Α' τόμ., σ. 317,

ἦταν ἐκείνη ποὺ δὲν μιλοῦσε ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ ἔμπαινε στὸ σπίτι τοῦ ἀντρα της, ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς ἦταν καὶ τὸ σπίτι τοῦ πεθεροῦ καὶ τῆς πεθερᾶς. Ἐπίσης ὅταν ἡ νύφη ἔμενε σὲ ξεχωριστὸ σπίτι καὶ τὴν ἐπισκέπτονταν τὰ πεθερικά της, δὲν ἔπρεπε νὰ τοὺς κοιτάζει στὰ μάτια, ἀλλὰ νὰ βλέπει χαμηλά.¹³⁷ Παλαιὰ ἔπλυνε τὰ πόδια τοῦ πεθεροῦ, τὸν ἔντυνε καὶ τὸν φρόντιζε. Πάντοτε ὄρθια κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ φαγητοῦ, σέρβιρε τοὺς ἄλλους καὶ ἡ ἴδια ἔτρωγε τελευταία.¹³⁸ Τὴν ὑπακοὴ ποὺ ὀφείλε πρὸς τὸν ἄνδρα της συμβόλιζε ἓνα ἐλαφρὸ κτύπημα ποὺ τῆς ἔδινε στὸ μάγουλο μετὰ τὴ στέψη, ἐνῶ αὐτὴ τοῦ φιλοῦσε τὸ χέρι. Ἄλλοτε, μετὰ τὸ γάμο, ἔβαζαν τὴ νύφη νὰ κάνει δουλειὲς γιὰ νὰ τὴν πειράξουν: ἡ νύφη ἀναβε τὴ φωτιά καὶ κάποιος ἔχυνε νερὸ καὶ τὴν ἔσβηνε γελώντας καὶ λέγοντας ὅτι εἶναι πετρέλαιο.¹³⁹ Σὲ ὀρισμένα χωριά ὅταν ἡ νύφη, μετὰ τὸ γάμο, ἐρχόταν στὸ σπίτι τῆς πεθερᾶς, ἡ πεθερὰ περίμενε μ' ἓνα τσεκούρι καὶ μ' αὐτὸ ἀγγίζε ἐλαφρὰ τὰ στέφανα. Αὐτὸ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους συμβολισμοὺς, ὑποδήλωνε τὴν ὑπακοὴ ποὺ ὀφείλαν οἱ νιόπαντροι, καὶ κυρίως ἡ νύφη, πρὸς τὴν πεθερὰ.¹⁴⁰ Σὲ ἄλλες περιπτώσεις ἡ πεθερὰ πρόσφερε στὴ νύφη ποὺ ἔμπαινε στὸ σπίτι μετὰ τὴ στέψη μέλι ἢ γλυκὸ γιὰ νὰ εἶναι πάντοτε οἱ σχέσεις τους «γλυκές». Οἱ συγκρούσεις νύφης καὶ πεθερᾶς δὲν εἶναι καθόλου σπάνιες καὶ ὑπάρχουν πολλὲς σχετικὲς ἱστορίες.¹⁴¹ Οἱ διαφορὲς μεταξὺ πεθερᾶς καὶ νύφης πληθαίνουν, ὅταν τὸ σπίτι εἶναι μικρὸ καὶ ἡ πεθερὰ κρατᾷ τὰ κλειδιά. Σ' ἓνα μεγάλο σπίτι ὅμως ὁ ἄνδρας φροντίζει νὰ τακτοποιήσῃ τὴ γυναῖκα του, δηλ. νὰ τῆς δώσει ἰδιαίτερο δωμάτιο μὲ τὸ κλειδί του γιὰ τὸ νοικοκυριὸ καὶ τὰ πράγματά της. Ἔτσι προσπαθεῖ νὰ ἀποφύγει τὶς ἀφορμὲς συγκρούσεως μεταξὺ τῶν δύο γυναικῶν.

Παλαιότερα ἡ θέση τῆς γυναῖκας στὴ Θράκη ἦταν ἀπόλυτα μειονεκτική. Οἱ σχέσεις της μὲ τοὺς ἄντρες ἦταν πολὺ περιορισμένες. Στὸ δρόμο ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ χαιρετίσῃ πρώτη, ὅπως ἔκαναν καὶ οἱ νεώτεροι.¹⁴² Οἱ νέοι σηκώνονταν μπροστὰ στοὺς γέρους καὶ οἱ γυναῖκες μπροστὰ στοὺς ἄνδρες. Σὲ περίπτωση κάποιας παρεκτροπῆς, πάντοτε ὑπεύθυνη ἔθεωρεῖτο ἡ γυναῖκα, ὄχι ὁ ἄνδρας. Οἱ γονεῖς προτιμοῦσαν καὶ προτιμοῦν πάντοτε στὴ Θράκη τὰ ἀγόρια. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν τελετουργία τοῦ γάμου, κατὰ τὴν ὁποία δίνουν στὰ χέρια τῆς νύφης ἓνα ἀγόρι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς σχετικὲς εὐχὲς στὴν

137. Ἰ. Μαγκριώτου, Ἡθῆ, ἔθιμα καὶ προλήψεις τοῦ χωριοῦ Εὐκαρύου. *Θρακικά* 8 (1937) 390.

138. Κ. Α., χφ 2374, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 63.

139. Νικ. Βαφείδου, Λαογρ. περιφερείας Διδυμοτείχου καὶ Σουφλίου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 305.

140. Αὐτόθι.

141. Ἐλπινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 317.

142. Θεοδώρου Π. Κιακίδου, Ἱστορία Σαμμακοβίου καὶ Περιχώρων, (οἱ γυναῖκες στὸ Σαμμακόβι), ἐνθ' ἄνωτ., σ. 131.

ἔγκυα γυναίκα. Ἡ ἀγωνία γιὰ τὸ φύλο τοῦ παιδιοῦ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν εἰδικὴ τελετουργία μπροστὰ στὸ εἰκονοστάσι, ποὺ γίνεται γιὰ νὰ προβλέψουν τὸ φύλο του.¹⁴³ Λένε ὅτι τὰ ἀγόρια τὰ θέλουν γιὰ τ' ἀλέτρια. Συνήθως ἤθελαν τὸ πρῶτο παιδί τους νὰ εἶναι κορίτσι γιὰ νὰ μεγαλώσει τὰ ἄλλα καὶ νὰ βοηθάει τὴ μητέρα στὶς δουλειές,¹⁴⁴ ὅπως δείχνει καὶ ἡ παροιμία: *«τῆς καλομάννας τὸ παιδί τὸ πρῶτο νᾶν' κορίτσι»*.

Ἡ θέση τοῦ ἀνδρα ἦταν καὶ εἶναι περισσότερο πλεονεκτικὴ στὴν οἰκογένεια καὶ στὴν κοινωνία. Αὐτὸς διηύθυνε καὶ διέταζε, ἐνῶ οἱ γυναῖκες ἐκτελοῦσαν.¹⁴⁵ Σὲ συζητήσεις μεταξὺ ἀνδρῶν οἱ γυναῖκες δὲν ἀναμειγνύονταν.¹⁴⁶ Τὸ πρῶι ξυπνοῦσαν πρῶτες καὶ κοιμοῦνταν τελευταῖες τὸ βράδυ, πράγμα ποὺ γίνεται καὶ σήμερα. Ἐκαναν ὅλες τὶς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, ζύμωναν ὕφαιναν κ.τ.λ. Δὲν ἔτρωγαν μαζὶ μὲ τοὺς ἀνδρες ἀλλὰ χωριστά, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς σέρβιραν.¹⁴⁷ Ποτὲ δὲν κάθονταν στὸ τραπέζι μὲ *μουσαφιραίους*.¹⁴⁸ Ὑπηρετοῦσαν τοὺς ἀνδρες καὶ πάντοτε ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει κάποια γυναίκα, γιὰ νὰ τοὺς ρίξει νερὸ νὰ πλυθοῦν. Ἐβγαίνουν ἔξω μόνο γιὰ νὰ πᾶνε στὰ χωράφια μαζὶ μὲ τοὺς ἀνδρες τους καὶ γιὰ νερὸ στὴ βρύση τοῦ χωριοῦ. Δὲν πῆγαιναν ποτὲ στὸ παζάρι. Τὰ κορίτσια πῆγαιναν στὴν ἐκκλησία γιὰ νὰ κοινωνήσουν μόνο τὰ ξημερώματα, συνοδευόμενα ἀπὸ τὸν πατέρα τους.¹⁴⁹ Παρ' ὅλ' αὐτὰ τὰ ἐλληνικὰ σπίτια δὲν εἶχαν γυναικωνίτη, ὅπως συνέβαινε μὲ τὰ τουρκικά. Τὰ κορίτσια μετὰ τὰ δεκατέσσερα χρόνια τους δὲν μπορούσαν νὰ βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ ἀναγκαστικὰ κοίταζαν πίσω ἀπ' τὴν κουρτίνα τοῦ παραθύρου.¹⁵⁰ Στὶς πόλεις μάλιστα ποὺ ὑπῆρχαν Τούρκοι τὰ σπίτια εἶχαν γύρω γύρω μάντρες μὲ ψηλοὺς τοίχους,¹⁵¹ ἔτσι ποὺ πολλοὶ ἀγνοοῦσαν ὅτι οἱ γείτονές τους εἶχαν κόρες. Οἱ παντρεμένες γυναῖκες, ὅταν πῆγαιναν στὰ δημόσια λουτρά, φοροῦσαν πάντοτε φερεντζέδες γιὰ νὰ μὴν τὶς πετροβολήσουν οἱ Τούρκοι.¹⁵² Στὶς ἄλλες κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις τὰ δύο φύλα ἦσαν ἀπομονωμένα. Στους χοροὺς (*νυφοπάζαρα*) ποὺ γίνονταν τὴν Πρωτομαγιά (γιορτὴ τῶν γυναικῶν), τὸ Πάσχα, στοὺς γάμους, χόρευαν χωριστὰ

143. Μελοπομένη Εὐστρ. Ζήση, Ἀρραβῶνας καὶ γάμος στὸ Αὐδῆμι. *Θρακικά* 9 (1938) 308.

144. Ἐλπινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 300.

145. Κ. Α., χφ 3053 σ. 2, Εὐστάθιος Καρανικολαΐδης, *Διδυμότειχον*, 1966.

146. Κ. Α., χφ 3085, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 17.

147. Κ. Α., χφ 2374 ἐνθ' ἀνωτ., σ. 63.

148. Αὐτόθι.

149. Θεοδώρου Π. Κιακίδου, Ἱστορία Σαμνακοβίου καὶ Περιχώρων, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 131.

150. Κ. Α., χφ 1687, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 11.

151. Δ. Βογαζλή, Λαογραφικὰ Βορειοθράκης. *ΑΘΘ* 21 (1956) 202.

152. Αὐτόθι,

ἄνδρες ἀπὸ γυναῖκες σὲ διαφορετικοὺς κύκλους.¹⁵³ Παλαιὰ ἡ μόνη περίπτωση νὰ ἰδωθοῦν ἓνα ἀγόρι καὶ ἓνα κορίτσι ἦταν στὶς ὁμαδικὲς ἐκδηλώσεις (χοροὺς, γάμους) ἢ στὰ χωράφια καὶ τῇ βρύση. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη δὲν γνωρίζονταν κἂν μεταξύ τους πρὶν ἀπὸ τὸν ἀρραβώνα. Σήμερα ὅμως τὰ παιδιὰ γνωρίζονται μόνα τους καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοκατάκριτο τὸ νὰ μιλήσει ἐλεύθερα ἓνα ἀγόρι σὲ ἓνα κορίτσι. Τὸ ἀγόρι ἢ τὸ κορίτσι ἔχουν τὸ δικαίωμα μόνα τους νὰ διαλέξουν τὸ σύντροφο τῆς ζωῆς τους. Ἐὰν δημιουργηθῇ συμπάθεια, μπορεῖ νὰ καταλήξει σὲ γάμο. Πάντως ὑπάρχει ὁ ἐλεγχος ἀπὸ τὸν πατέρα ποὺ προσπαθεῖ νὰ κατευθύνει τὴν συμπάθεια πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ δηλ. τὸ γάμο, ἐφ' ὅσον βέβαια τοῦ ἀρέσει ὁ γαμπρὸς ἢ ἡ νύφη καὶ τὸ σόϊ τους.¹⁵⁴

Οἱ σχέσεις τῶν συζύγων εἶναι καλές, ἀλλὰ πάντοτε συγκρατημένες. Οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ σέβονται καὶ νὰ ὑπακούουν τοὺς ἄντρες τους καὶ οἱ ἄνδρες νὰ φροντίζουν τὶς γυναῖκες τους. Γενικὰ ἡ θέση τῆς γυναίκας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέση τῶν ἀρρένων μελῶν τῆς οἰκογένειάς της, δηλ. πατέρα, γιοῦ, ἀδελφοῦ ἢ ἄνδρα.

Ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ ἄνδρας πρέπει νὰ διευθύνει τὴν γυναῖκα του. Ὁ ἄνδρας ποὺ τὸν διευθύνει ἡ γυναῖκα του λέγεται κοροϊδευτικὰ «μαγιωμένος». Αὐτὸς πάλι ποὺ δείχνει ὑπερβολικὴ φροντίδα γιὰ τὴν γυναῖκα του λέγεται «μνίκακας». Οἱ γυναῖκες καλοῦνται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἄνδρα, π.χ. ἡ γυναῖκα τοῦ Γιώργη, Γιώργαινα, τοῦ Γιάννη, Γιάνναινα.¹⁵⁵ Τὰ διαζύγια στὰ χωριά εἶναι σπανιότατα, στὶς πόλεις συχνότερα. Συνηθισμένες αἰτίες διαζυγίου στὶς πόλεις εἶναι προβλήματα τιμῆς ἢ ἀνικανότητος τοῦ ἄνδρα.¹⁵⁶

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ σχέσεις τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας ἐξαρτῶνται πρῶτα ἀπὸ τὸ φύλο καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡλικία. Πάντως στὰ νεώτερα χρόνια οἱ διαφορὲς αὐτὲς τείνουν νὰ περιορισθοῦν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἀπ' ὅσα ἀναφέραμε μποροῦμε νὰ καταλήξουμε σὲ ὁρισμένα συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴν δομὴ τῆς ἐλληνικῆς οἰκογένειας στὴ Θράκη. Παλαιότερα, κυρίως στὶς ἀγροτικὲς περιοχές, εἴχαμε μία μεγάλη σύνθετη οἰκογένεια μὲ ἀρρενογονικὸ χαρακτῆρα. Ἡ μεγάλη αὐτὴ οἰκογένεια ἄρχισε νὰ ἀποδιορ-

153. Θεοδώρου Π. Κιακίδου, Ἱστορία Σαμμακοβίου καὶ Περιχώρων, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 131. Κ. Λ., χφ 1687, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 12,

154. Κ. Λ., χφ 3063, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 27.

155. Κ. Λ., χφ 2066, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 4. Χφ 2068, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 6.

156. Κ. Μυρτ. Ἀποστολίδου, Κώδιξ Νικηφόρου Φιλιππουπόλεως (1850 - 1861). *Θρακικά* 13 (1940) 277 - 289.

γανώνεται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα καὶ ἡ ἀποδιοργάνωση αὐτὴ συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Ὁ νέος τύπος ποὺ ἐπικρατεῖ εἶναι ἡ πυρηνικὴ οἰκογένεια, ἡ ὁποία ἄλλωστε ἦταν πιὸ συνηθισμένη στὰ ἀστικά κέντρα καὶ ἀπὸ παλαιότερα. Στὴ δομὴ τῆς παλαιότερης μεγάλης οἰκογένειας βλέπουμε ὁμοιότητες μὲ ἐκείνη τῆς νότιας, κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Βουλγαρίας. Ἀναμφισβήτητα σ' αὐτὲς συνέτειναν ἡ κοινὴ θρησκεία Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ ἡ γενικότερη πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδο καὶ τὴν τουρκοκρατίαν. Ἐπὶ πλέον ἀπὸ πολλοὺς ὅρους τῆς συγγενολογικῆς ὁρολογίας φαίνεται ὅτι ἀσκήθηκε μεγάλη ἀλληλοεπίδραση μεταξὺ τοῦ ἐλληνικοῦ, βουλγαρικοῦ καὶ τουρκικοῦ ἐθνικοῦ στοιχείου. Τοῦτο ὀφείλεται στὴ μακροχρόνια συμβίωση τῶν τριῶν λαῶν. Σὲ ὁρισμένους συγγενολογικοὺς ὅρους βλέπουμε καὶ μία μικρὴ βλαχο-ἀρβανίτικη ἐπίδραση ποὺ πρέπει νὰ ὀφείλεται στὴ μετανάστευση στὴ Θράκη Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν Ἡπειρο πρὶν ἀπὸ αἰῶνες. Ὁ χαρακτήρας ὅμως τῆς οἰκογένειας, παρὰ τὶς σχετικὲς ξένες ἐπιδράσεις, παρέμεινε ἐλληνικὸς καὶ ἡ συγγένεια βασικὰ ἀμφίπλευρη μὲ ἀπουσία μεγάλων ὀργανωμένων ἀρρενογονικῶν ὁμάδων. Σχετικὰ μὲ τὸ γάμο συναντοῦμε στίς πόλεις ἀπὸ παλαιὰ τὸ θέσμο τῆς προίκας καὶ στὴν ὑπαιθρο τὴν ἐξαγορὰ τῆς νύφης ποὺ πρέπει νὰ ὀφείλεται σὲ σλαβικὴ ἢ τουρκικὴ ἐπίδραση. Ἡ προίκα γενικεύεται τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ἀντικαθιστᾷ τὴν ἐξαγορὰ τῆς νύφης σὲ ὅλο τὸ χῶρο τῆς Θράκης. Αὐτὸ ὀφείλεται σὲ ἐπίδραση ἀπὸ τὴ νότια Ἑλλάδα καὶ στίς νέες οἰκονομικοκοινωνικὲς συνθῆκες ποὺ διαμορφώνονται μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν πόλεων. Γενικὰ ἡ οἰκογένεια τείνει νὰ ἀπλοποιηθῇ ἀκόμη περισσότερο στὰ χωριά. Ἡ συγγενολογικὴ ὁρολογία καὶ τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα ἀκολουθοῦν τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ καὶ προσαρμόζονται στὴν νέα ἐξ ὁλοκλήρου ἀμφίπλευρη δομὴ τῆς οἰκογένειας. Μὲ τὴν παραπέρα ἀστικὴ ἀνάπτυξη ἀλλὰ καὶ ὑπὸ συνθῆκες ἀνάλογης κρατικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἡ οἰκογένεια τείνει νὰ πάρει χαρακτήρα καθαρὰ νοτιοελληνικὸ (πελοποννησιακὸ-στερεοελλαδικό). Οἱ σχέσεις τῶν δύο φύλων γίνονται πιὸ ἐλεύθερες. Ἐπίσης περιορίζεται κάπως καὶ ἡ αὐστηρότητα στίς σχέσεις μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας ποὺ ἔχουν διαφορετικὴ ἡλικία ἢ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὲς γενεές.